

T

serie nouă • anul III • nr. 33 • 16-31 ianuarie 2004 • 10.000 lei

TRIBUNA

revistă de cultură

Apare sub egida CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ



SLAVICI ȘI TRIBUNA

Mircea Popa

FĂRĂ ANESTEZIE,
DESPRE ROSTURILE
ISTORIEI ASTĂZI

Delia Cristina Balaban

Adrian Cioroianu

Vasile Docea

Florea Ioncioaia

Ottmar Trașcă

Lucian Nastasă

Leon Volovici

Smaranda Vultur

Ilustrația
numărului

Călin Anton



TRIBUNA

Director fondator:
ICAN SLAVICI (1884)

Revista apare bilunar, cu sprijinul
Centrului de Studii Transilvane Cluj
și al Ministerului Culturii și Cultelor.

CONSILIUL CONSULTATIV
AL REDACȚIEI TRIBUNA

DIANA ADAMEK
MIHAI BĂRBULESCU
MIRCEA BORCILĂ
AUREL CODOBAN
VICTOR R. CONSTANTINESCU
ION CRISTOFOR
CALIN FELEZEU
MONICA GHET
ION MUREȘAN
MIRCEA MUTHU
ICAN-AUREL POP
ION POP
PAVEL PUȘCAȘ
IOAN SBĂRCIU
ALEXANDRU VLAD

REDACȚIA

I. MAXIM DANCUI
(redactor-șef)

OVIDIU PETCA
(secretar tehnic de redacție)

IOAN-PAVEL AZAP
CLAUDIU GROZA
ȘTEFAN MANASIA
OANA PUGHINEANU

NICOLAE SUCALĂ-CUC
AURICA TOHĂZAN

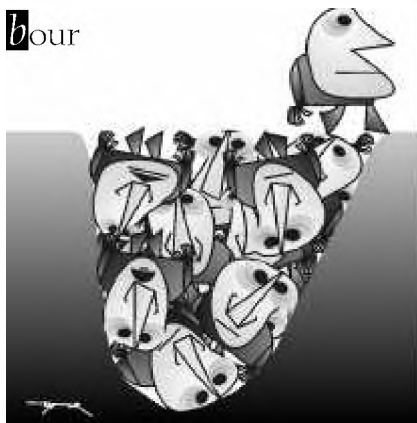
Tehnoredactare:
EDITH FOGARASI

Redacția și administrația:
3400 Cluj, Str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: cst@easynet.ro

ISSN 1223-8546

bour



Opinii

România și UE (1993-2003)

■ Adrian Ivan

Disoluția regimurilor comuniste în Europa Centrală și de Est a fost însoțită la scurt timp de schimbări politice și economice majore în statele din zonă, acestea fiind confruntate cu fenomenul tranziției de la economia centralizată la economia de piață¹. Speranța acestor state era legată de aderarea și integrarea în structurile euro-atlantice (NATO) și europene (Comunitățile Europene-Uniunea Europeană). Ca urmare, aceste țări au manifestat încă de la începutul anilor '90 un interes sporit față de apropierea de Comunitățile Europene.

Instituțiile celor 12 nu s-au angajat formal față de aceste state, dar și-au manifestat disponibilitatea de sprijini eforturile acestora către un regim democratic și economia de piață. În acest sens, Comunitățile europene au propus țărilor din Europa Centrală și de Est acordurile de asociere, cunoscute sub numele de "acorduri europene"². Primele acorduri de acest tip au fost încheiate în 1991 cu Ungaria, Cehoslovacia și Polonia. Ele au fost urmate în 1993 de acordurile de asociere între Comunitățile Europene și România, în 1994 de cel cu Bulgaria. Ultimele acorduri au fost realizate cu statele baltice. Sprijinindu-se pe principiile generale ale economiei de piață, pluralismului politic și drepturilor omului, "acordurile europene" au înlocuit acordurile intermediare din anii 1988-1989, având ca scop crearea unei zone de liber-schimb între CEE și țările din Europa Centrală și de Est. Ele erau foarte avantajoase pentru țările în cauză, deoarece CEE suprima restricțiile cantitative, drepturile de vamă la unele produse, paralel cu un sprijin constant în ceea ce privește implementarea legislației comunitare în statele din această zonă. Ele au fost primite cu mare satisfacție în aceste state, deși ele nu au fost urmate imediat de promisiuni concrete de integrare.

În ceea ce privește România, lipsa de profesionalism moștenită din regimul totalitar, disoluția unor alianțe la care România era parte (CAER, Tratatul de la Varșovia), s-au repercutat negativ asupra acțiunilor de politică externă a României.

La scurt timp după Revoluția din decembrie 1989, creditul de imagine al României s-a diminuat simțitor, statul român confruntându-se cu o posibilă izolare în plan extern.

Urmând exemplul vecinilor săi din Europa Centrală (Republica Cehă și Republica Slovacă, Ungaria și Polonia), România și-a exprimat categoric dorința de a se integra în NATO și în Uniunea Europeană. Cu toate acestea, demersul României a fost mai degrabă unul formal, statul român fiind departe de criteriile de la Copenhaga din 1993 (statul de drept, apărarea drepturilor omului, a minorităților etnice, economie de piață funcțională, care să reziste concurenței din Piața Unică europeană și adoptarea acquis-ului comunitar). Pentru a răspunde la aceste exigențe România trebuia să treacă imediat la o reformă radicală a sistemului său economic, impunându-se cu prioritate privatizarea unor întreprinderi subvenționate de la bugetul de stat.

Declarația din 7 ianuarie 1990 pune în lumină dorința României de a colabora cu CEE. Primele rezultate ale noii orientări au fost obținute în octombrie 1990, când România a semnat "Acordul

comercial și de cooperare cu CEE", intrat în vigoare în 1991³. Deși acest tip de acord era fixat pe 10 ani, România l-a putut încheia numai pe 5 ani. Era aplicat tuturor produselor originare din Comunitate, exceptând cărbunele și oțelul, precum și produsele agricole.

În a doua etapă România a semnat un *Tratat de Asociere la UE* (1 februarie 1993) care face parte din acordurile europene⁴. Acest tratat oferea un cadru juridic important pentru depășirea decalajului dintre statul român și spațiul de civilizație reprezentat de organizația europeană. Comunitatea Economică Europeană se angaja să sprijine România spre un nou sistem politic și economic care să respecte regulile statului de drept și Drepturile Omului, inclusiv ale minorităților, să practice un sistem pluripartid, bazat pe alegeri libere și democratice și să construiască o economie de piață.

Acordul de asociere a creat și un cadru instituțional adecvat dezvoltării unor relații mai strânse între România și UE: *Consiliul de asociere* (politic-nivel național) și *Comitetul Parlamentar de Asociere* (s-a creat o *Comisie pentru integrare europeană a României*) și *Comitetul de Asociere*. Cel din urmă este format din înalți funcționari ai guvernului României și ai Consiliului și Comisiei Europene și asistă Consiliul de Asociere.

Noul cadru de dialog între România și UE a permis un dialog structurat între cele două părți la toate nivelele, îmbunătățirea accesului produselor românești pe piața comunitară, includerea statului român în toate proiectele de dezvoltare a rețelelor trans europene de infrastructură - transporturi, comunicații, energie, participarea la programe comunitare (cercetare, cooperare industrială, energie, protecția mediului, cooperare transfrontalieră, sprijin în formarea și perfecționarea personalului). Componenta esențială a acestui acord este cea economică, profund afectată în anii trecuți și chiar în prezent de întârzierile în ceea ce privește armonizarea legislației românești cu cea comunitară.

Consiliul European de la Copenhaga (iunie 1993) contura și mai limpede exigențele Uniunii față de țările candidate, structurile și direcțiile sintetice de apreciere a calității vieții politice, economice și sociale.

Un nou pas s-a făcut prin publicarea Cărții Albe din 1995 și mai ales prin Agenda 2000, aprobată în 1997.

Documentele sus amintite au fost precedate de "*Strategia de preaderare*" adoptată de Consiliul European de la Essen (decembrie 1994), menită să pregătească economia țărilor candidate pentru regulile pieței interne a UE. Această strategie făcea distincție între alinierea la piața internă și aderarea la Uniune. Aderarea la UE implică acceptarea acquis-ului comunitar în totalitatea lui.

România a răspuns la documentele sus menționate prin elaborarea unei Declarații (Declarația de la Snagov -21 iunie 1995- semnată de majoritatea forțelor politice românești) care susține "*Strategia națională de pregătire a aderării României la UE*". Documentul mărturisește o oarecare stângăcie, trădând lipsa de înțelegere a

continuare în pagina 16 ➔

Slavici – îndrumător al *Tribunei*

■ *Mircea Popa*

Apariția la 14/26 aprilie 1884 a *Tribunei* de la Sibiu, pusă sub conducerea experimentatului scriitor Ioan Slavici, a marcat fără îndoială un eveniment cu rezonanțe multiple în viața social-politică a românilor transilvăneni. Ziarul era menit să imprime, înainte de toate, un suflu nou creației literare locale, să o elibereze de provincialismul stagnant și de sentimentalismul fără orizont al mai vechii literaturi, spre a o îndrepta spre izvoarele vie ale literaturii populare și ale realismului țărănesc. Lecția *Junimii* fusese asimilată și asumată în datele ei esențiale insistându-se pe observația atentă a tipurilor și a mediilor, pe o literatură care servea nemijlocit interesele marii majorități a populației provinciei – țărâna română – spre a o face aptă să-și fixeze mai limpede și mai cu hotărâre viitorul și să lupte pentru traducerea lui în fapt. În acest scop redactorul său a sprijinit pe toate căile manifestările creatoare ale scriitorilor transilvăneni, orientându-le pe linia realismului popular, scoțând în acest sens și o „Bibliotecă populară” a *Tribunei*, prin intermediul căreia s-au difuzat în mase o serie de opere valoroase (originale și traduceri) și s-au impus scriitorii, între care cel mai de seamă a fost George Coșbuc. Scopul ei nemăturisit a fost realizarea unei *unități culturale și literare reale*, care să ducă, prin unificarea ortografiei și printr-o apropiere sistematică între oamenii de cultură de pe ambele versante ale Carpaților, la *pregătirea unității politice*. Ziarul a deschis astfel larg coloanele sale scriitorilor și colaboratorilor din România, lansând și lozincă îndreptar „Soarele pentru toți românii la București răsare!”, ceea ce însemna de fapt așezarea declarată a lui pe postamentul activismului național.

Plecând de la programul bărmuțian al adunării populare de la Blaj din 3/15 mai 1848, prin care se afirmă că „Libertatea cea adevărată nu poate fi decât națională” *Tribuna* a devenit centrul cel mai de seamă al luptelor politice ale epocii. O echipă de luptători naționali temerari se înregimentează sub steagul acelorași idei și al aceluiași program, vizând în ultimă instanță realizarea comunității de simțire și de ideal cu românii de dincolo de Carpați. Încă din primul său an de apariție, într-unul din editorialele cotidianului sibian se făcea această declarație de credință: „Parte dintr-un popor, pe care împrejurările l-au ajutat să întemeieze un stat național la hotarele patriei noastre, noi românii din țările supuse coroanei ungare avem fără îndoială inimile totdeauna calde pentru acest stat românesc, căci în el e pus centrul firesc al culturii noastre naționale. Aceasta n-o tăgăduiește nimeni dintre noi, și în zadar am tăgădui-o, căci nimeni nu ne-ar crede. Tot atât de puțin tăgăduim că atunci când ni s-ar pune serios întrebarea dacă am dori ori nu ca toți românii să fie întruniți într-un singur stat, n-am sta cătuși de puțin pe gânduri și am răspunde că, da. Și această dorință e pentru toți oamenii cu minte un lucru care de sine se înțelege, căci el urmează de sine din conștiința noastră de unitate națională”.

Înspre realizarea acestui scop, care figura de altfel și în programul ziarului („Cea mai de căpetenie preocupare a noastră e de a-i îndemna pe români la unire și la lucrare întinsă și de a înrauri literaricește”), sunt chemați la organizare și acțiune toți românii din toate provinciile românești.

O încredere nestrămutată în soarta și viitorul nației transpiră din toate luările de cuvânt ale redactorilor ei, o forță secretă mobilizează inimile și conștiințele la acțiune, le într-armează în vederea rezistenței. Există suficiente mărturii care vorbesc de rezistență pasivă, dar și de una optimistă, activă, încrezătoare în capacitatea de ripostă și de organizare a maselor populare. Viziunea generală e una tonifiantă, stenică. „A sosit timpul ca se ne ridicăm glasul cu mai multă putere și să zicem: pe pământul acestei patrii voim să trăim și să murim ca români și numai ca români”, scria *Tribuna* la 1890, iar peste doi ani relua: „Cine crede în vitalitatea neamului nostru românesc, în chemarea sa aici între Carpați și Dunăre, nu se va descuraja după nici un nesucces politic, ci cu atât mai vârtos va da înainte. Nerăbdarea caracterizează pe copii, și noi voim să fim bărbați.

Pesimismul caracterizează pe popoarele fără viață, iar noi suntem plini de viitor. Oportunitatea e o însușire a inimilor sovăielnice, dar noi avem ideal național. Nu vom propovădui deci capul plecat nu-l taie sabia, ci totul prin luptă fără răgaz să ajungem”. Un prilej ideal de oțelire a sufletelor îl dă mișcarea memorandistă din 1892 când *Tribuna* va face loc în coloanele sale unor ample manifestații de solidaritate cu cei împrocasați, va organiza acțiuni de protest împotriva asupritorilor, publicând un mare număr de telegrame și scrisori de adeziune din toate colțurile țării, dintre care foarte multe din România. Alte evenimente comemorative, aparținând trecutului de luptă al neamului, au fost resuscitate și readuse în actualitate pentru a întări combativitatea și spiritul de acțiune, între care episoadele eroice de la 1848 și 1877. Alături de ele, figurile marii galerii de bărbați ai neamului, ca Horea, Iancu sau Bărmuțiu, vor constitui alte puncte de referință importante la care conștiința națională făcea apel ori de câte ori se simțea nevoia a se alimenta la focul veșnic viu al eroismului popular.



Sub îndrumarea lui Slavici, *Tribuna* devine nu numai un recunoscut centru de lucrare literară, așa cum își propusese, dar și unul de lucrare politică, militantă, fixând un tipar și un cadru organizatoric ce va fi urmat cu strictețe de toate celelalte ziare și reviste ce-i vor revendica numele, între care se așează la loc de cinste *Tribuna* de la Arad (1897-1912), cea de la București din 1915, *Tribuna* lui Ion Agârbiceanu de la Cluj, din anii 1938-1940 sau actuala *Tribună* clujeană. Exemplul strălucit al *Tribunei* sibiene constituie o zestre de preț pe care ea o continuă și o îmbogățește, raportul dintre tradiție și actualitate fiind și aici coordonata majoră a succesului ei.



Boats in the port

O cheie pentru camerele interzise

■ Mircea Oprea

FLORIN MANOLESCU
Misterul camerei închise
 Editura Humanitas, București, 2002

În conștiința amatorilor de science-fiction, Florin Manolescu este teoreticianul literar care, primul la noi, a publicat o carte sistematică despre domeniu. Inițial teză de doctorat, *Literatura SF*, volumul său din 1980, ne-a putut lăsa impresia unui veritabil „manual” al genului, care analizează cu savantă aplicație definițiile, speciile, temele, personajele și „obiectele” speciale din anticipație. Seriozitatea cercetătorului explică în bună măsură de ce o abordare peste care timpul așterne deja decenii rămâne totuși în picioare, invitând la o repetată și mereu profitabilă întâlnire cu ideile, ipotezele și observațiile ei nuanțate. Bibliografia non-SF a autorului conține o serie de cărți critice și de interpretare istorico-literară, între care cea dedicată lui Caragiale n-a trecut nici ea, la apariție, neluată în seamă de publicistica literară românească. La fel ca Ovid S. Crohmălniceanu, Florin Manolescu și-a construit o carieră universitară temeinică, înarmându-se cu instrumente de lucru potrivite acesteia și lăsând să avanseze în scenă, cu prioritate, exegezele ce puteau sprijini obiectivul său principal. Dar, tot ca autorul *Literaturii române dintre cele două războaie mondiale*, trecut prin surprindere (pentru mulți) la registrele mai puțin academice din cele două culegeri de *Istории insolite*, iată că și semnatul lui Caragiale și *Caragiale* se lasă purtat de curenții turbionari ai creației literare propriu-zise, rezervându-ne același fel de surpriză.

Misterul camerei închise (Editura Humanitas, București, 2002) adună sub acest titlu incitant „nouă povestiri incredibile”. Prin urmare, tot cu un caracter insolit. Nefiind obligat să le grăbească publicarea, cum ar fi făcut, poate, un profesionist care „trăiește” exclusiv pe seama creației sale literare, Florin Manolescu ne servește astăzi o proză matură, densă, redactată îngrijit, cu vizibilă preocupare pentru cuvânt și frază, ca la adevărații povestitori. Înclinația spre ludic e și ea detectabilă. O calitate oarecum surprinzătoare pentru spiritul academic, pe care prejudecățile unei accepții comune îl vor adesea însoți de deficiențe ale umorului și de „morga” universitară. Ca să complice și mai mult ecuația receptării, textele se plasează fără ezitare într-o poziție paradoxală: un adversar al anticipației, ca și un fan prea legat de dogmele fundamentale ale genului, vor putea susține cu egală îndreptățire că ele nu sunt SF, ci pură literatură generală. Și chiar de aici trebuie pornit, de la faptul că povestirile din acest volum sunt literatură de bună calitate, în stare să producă în cititor satisfacții estetice indubitabile. Chiar dacă, spre a atinge cota de insolit către care le dirijează autorul, ele trebuie să treacă, obligatoriu, printr-o recuzită „de senzație” exploatată cu destulă insistență atât în SF, cât și în literatura fantastică. Lucrurile devin parcă și mai delicate atunci când discutăm nivelul fundamental realist al acestor scrieri. Nivel asupra căruia Florin Manolescu operează nu doar cu finețe, ci și cu mult umor.

Să luăm, de pildă, povestirea intitulată *Recviem pentru o mașină de scris*, unde un prolific autor de literatură comercială, Victor Bunea, deconspirat

de polemisti răuvoitori ca fiind „pe numele său adevărat, Samuel Eisenbein” (deși semnează Spiru Ferentino) – avem aici un întreg ritual al pierderii umelor pe traseul dinspre persoana fizică și personaj – se comportă ca un veritabil bucureștean de rând, rătăcitor pe străzi familiare cititorului, precum „Grigore Alexandrescu” („fostă Clopotarii Noi”), „Magheru”, „Bulevardul 1848” și se ceartă cu vecinii la cozile de lapte din sectorul 5, în momentele când detectivul său favorit încetează să-i mai frecventeze imaginația polițistă. Un destin mărunț din galeria anilor '80, tratat cu înțelegere și binevoitoare ironie, ca în tiparul clasic al schițelor realiste, unde cadrul unei epoci este sugerat cu discreție, iar mișcările personajului par să depindă exclusiv de sforile lăsate să atârne dintr-un asemenea peisaj istoric, fatalmente constrângător. Și chiar așa ar fi, dacă în scenă nu și-ar face apariția un element de stranietate, un „obiect SF”, ca să apelăm la terminologia dezvoltată odinioară de teoreticianul genului: vechea mașină de scris Wanderer-Werke, intrată în grevă profesională și necesitând intervenții reparatorii într-un atelier desprins parcă dintr-un muzeu de istoria tehnicii manufacturiere. Finalul lucrării este surprinzător, indiferent în ce „registru” s-ar citi, realist sau fantastic. Reparată și „pusă la treabă” în serviciul mult amânăturii și, în consecință, prezentului roman detectiv, mașina, ca stăpânită de o forță diabolică implacabilă – care este, în fond, însăși esența energetică a regimului totalitar contemporan cu personajul – scoate la iveală (din „neant”) celebrele pagini cu caractere de litere și texte ideologice aberante, pe care fiecare posesor de mașină de scris era obligat să le predea Miliției, sub forma unei fișe de identitate reactualizate anual. Ideea este aici, în figurare simbolică evidentă, cea a impasului categoric și definitiv al creației împotmolite în substanța dură, frenatorie, a distopiei comuniste multilateral dezvoltate. Pe de altă parte, e și un mod de a ne reaminti că, prin soluții ce țin mai degrabă de absurdul fantastic decât de normalitatea unor situații „reale”, viața e dispusă să se întrecă uneori cu ficțiunea literară, demonstrând chiar, la modul convingător, că i-o poate lua binisor înainte.

O asemenea schemă narativă ce invită la dubla lectură apare și în alte povestiri din volum. *Experimentul Yvonne* este relatarea, în registru realist, a unei înstrăinări sufletești de care se face vinovat egoismul omenesc refugiat sub justificarea unei munci științifice acaparatoare. Dar textul are subtilitatea de a trimite, iarăși ironic, și la tema SF a lumilor paralele. În *Magicianul*, intervenția cronoplastică asupra unui moment consumat al realității efective poate ține în egală măsură de o corecție „literară”, săvârșită în plin imaginar subiectiv, sau de o altă sugestie convenabilă anticipației, care ar proiecta astfel subiectul pe fundalul unei „realități” specifice domeniului său. La fel, *Pariul. O poveste fără cap și fără coadă*, unde Bucureștii interbelici este resuscitat printr-un veritabil recurs de „împătimit” al locurilor, oamenilor și obiceiurilor de odinioară. Aici, o temerară execuție profesională a maestrului Kudimi de la Circul Krutzyk este lăsată să plutească în plină incertitudine, pendulând între farsa convenabilă nivelului realist de rezolvare a unei aventuri incredibile și „realitatea” posibilă,

dar neprobată, a unei rezolvări în plan irațional, fantastic.

Florin Manolescu, după cum se vede, acționează la limita de interferență a genurilor, și o face cu plăcerea unui rafinat. Nu vom găsi în prozele sale temele clasice ale anticipației, bine decupate și precis conturate, așa cum se făcea, din motive „didactice”, în *Literatura SF*. Nici situațiile în care sunt antrenate figurile povestirilor nu sunt tipice și necondiționat derivate din repertoriul genului nostru, chiar dacă ele pot fi recunoscute cu o relativă ușurință, iar autorul pare să nu se teamă de aspectul lor clișeistic. Raportarea sa la SF se face mai degrabă prin citare ironică, la modul aluziv, ceea ce nu exclude un anumit grad de afectivitate a participării. Mici pilule cu valoare de semnal sunt presărate ici-colo prin texte, exercitându-și subtil funcția orientativă. Meșterul Frantz Heisig, „mecanic & ceasornicar”, îi trezește lui Spiru Ferentino comparația „cu celebrul Moxon din schița lui Ambrose Bierce”, iar exaltata Yvonne are în cap „un talmăș-balmeș de teorii fanteziste, Crookes, Blawatsky, Däniken și, în ultima vreme, din ce în ce mai des, Heinlein, Crohmălniceanu și un oarecare Ovidiu Bufnilă, despre care îmi povestea cele mai trăsnete întâmplări”. În altă parte sunt pomeniți Márquez, Clifford Simak, Asimov și Mircea Eliade. Pe lângă balizele reprezentate de numele autorilor de literatură fantastică și SF, mai sunt convocate, fără nici o rețineră, personaje-clieșe ale genului: Albert Jochemko din *Magicianul* e nelipsitul astronom amator, aflat în căutarea cometei vieții sale. Profesorii Jacques Bigot și Otto Flamm din *O cor feriușă de pomână* sunt eternii savanți rivali, descriși încă de la Jules Verne într-o linie manifest caricaturală, ceea ce ne face să credem că autorul volumului se amuză să invoce nu doar eroi exemplari, ci chiar și situațiile „clasice” unde apar aceștia în literatura de anticipație. Subiectele altora sunt aduse în sprijinul subiectului propriu, ceea ce nu știm încă în ce măsură ține de o tehnică postmodernistă, deliberat asumată, dar în mod precis evocă o strategie abilă, menită să dea, prin aluzia culturală, extensie și totodată credibilitate textului personal. Mai trebuie însă subliniat faptul că, preluând motive pe seama cărora proza sa se colorează generic, Florin Manolescu le prelucrează în așa fel încât rezultatul să nu aibă nimic de-a face cu pastași. Chiar și în caricatură, autorul e nuanțat și subtil. Desenele sale au adâncime, comicul nu deformează până la nerecunoaștere detaliul profund omenesc. Îmi face plăcere să remarc un portret exemplar:

„...când nu era de față, studenții îi spuneau «Buldogul» și porecla aceasta se potrivea de minune nu numai cu firea, dar și cu înfățișarea sa. Era mic de statură, aproape pătrat, și poate că din acest motiv nimeni nu-l văzuse vreodată încheiat la redingotă. Bărba puternic ieșită în afară părea că se războiește în permanență cu funda extravagantă a unei lavalieri de muselină umflată ca o gușă de porumbel. Fizionomia puțin obișnuită îl trăda de la prima vedere pe omul de acțiune, iar de sub sticlele ochelarelor Zwicker cu rama de aur masiv exploda o privire vulturească, pe cât de aspră, pe atât de pătrunzătoare. Câteva smocuri de păr se răsfățau în dezordine pe cele două laturi ale unui craniu dominat de o cheie impunătoare, în timp ce fața lată și roșcovană, însemnată în mai multe locuri de amintirea unor lovituri de floretă, își sporea expresivitatea mai ales datorită celor

două sprâncene stufoase și zbârlite ca două peri-
uțe de dinți. Avea maniere bărbătești, rămăse
devotat casei imperiale de la Versailles și la nevoie
ar fi putut să interpreteze corect orice partitură de
violoncel dintr-un cvintet de amatori. Gestul său
preferat, la cursuri sau în discuțiile cu amicii,
contribuise și el la sporirea renumelui de om
incomod, puțin simpatic și greu de abordat.”

În profunzimea acestui portret nu ne este
 greu să revedem, între alte personaje memorabile
 din SF, figura profesorului Challenger din *Lumea
 pierdută* a lui Arthur Conan Doyle. Florin
 Manolescu folosește/refolosește aici un prototip,
 dar partea surprinzătoare a tehnicii sale ține de o
 amuzantă răsturnare de prejudecăți naționale
 legate de francezi și germani, neamuri de atâtea
 ori aduse de imaginația populară, dar și de antici-
 pația julesverneană, într-o contrastantă atingere.
 Calitățile-defecte (sau defectele-calități) apar, în
 O cor ferită de pomină, pur și simplu inversate,
 încât abdomenul proeminent al profesorului
 Bigot din Marsilia ar fi „o dovadă mai mult decât
 elocventă a faptului că posesorul acestuia nu s-a
 hrănit toată viața decât cu varză, crenvurști și
 bere, ca toți francezii, de altfel”, în timp ce nemții
 n-au nimic din „incomparabilul spirit de organi-
 zare” al francezilor, vorbesc o „germană îngrozi-
 tor de graseiată”, se pierd în lungi calcule mes-
 chine asupra mărunțișului din buzunar și insistă
 să servească la mese stridii, icre negre și
 șampanie, neglijând ostentativ berea napoleoni-
 ană, deși în concepția celor de pe Sena ea ar fi
 „nu o băutură oarecare, ci o stare de spirit”.

Înțelegem îndată că disputa dintre motoarele cu
 abur franțuzești și cele germane, cu ardere
 internă, se va purta în decorul unei ucronii, unde
 și alte detalii, istorice și sociale, apar cu semnul
 inversat. Până și literatura participă la acest tran-
 sfer de identitate și de rivalități, din moment ce un
 oarecare Alexander Dümas ar fi scris – în ger-
 mană, bineînțeles – *Baronul de Monte Christo*, al
 cărui personaj era „domnul Lucius von Brey”.

Preocuparea ucronică apare în mai multe
 povestiri din volum. În *Cal fat*, Ali Radulian trăiește
 într-un viitor bine înzestrat ca tehnologie, dar
 supus rigorilor stricte ale *Coranului*, într-o societate
 de tip fundamentalist: „Se ruga cu sfințenie de
 cinci ori pe zi, întors cu fața spre Mekka, nu con-
 suma alcool, în luna Ramadanului ținea regulat
 postul, de la răsăritul și până la apusul soarelui, iar
 pomenile pe care le făcea (din convingere și nu din
 obligație) întreceau cu mult cea de-a patruzecea
 parte din veniturii, cum prescria *Sunna* și cei dois-
 prezece Imami. În sfârșit, cu toate că era foarte
 tânăr, fusese deja o dată la Kaaba, în luna Zul-
 Hidja, ca toți credincioșii moslemi care au depășit
 vârsta de cincizeci de ani”. Visul său de „asistent
 din anul 1968 (1387 după *Hegira*) la Facultatea de
 istorie, politică și filosofie a Universității din
 Bülkreș” este să i se aprobe o călătorie în secolul
 XIX, în Principatele Unite, „în interes de serviciu”,
 spre a vedea la fața locului evenimentele care ar fi
 dus la înlăturarea de pe tron a Principelui Carol I
 de Hohenzollern, în urma „loviturii de Stat din
 10/11 martie 1871 (1287 după *Hegira*)”. Altfel zis, să
 treacă dintr-o ucronie a viitorului într-o altă
 ucronie, a timpurilor trecute, și dintr-o fabulație
 contemporană într-un context literar revolut, fiind-
 că pentru cunoscătorii datele acestea trimit nemij-
 locit la un text (*Finis Rumaniae*) publicat de încă
 necunoscutul (pentru noi) Al. N. Dariu în 1883.
 Semnalată de Florin Manolescu însuși, în calitate
 de exeget al genului SF, lucrarea își caută acum, în
 planul ficțiunii, soluții menite să „deconspire”
 autorul ascuns, mai bine de un secol, sub pseudo-
 nim. Crononautil musulman Ali Radulian, stu-
 dentul parizian D. Laurian, publicistul ucronic Al.
 N. Dariu – toate acestea sunt nume și anagrame pe
 care autorul se amuză să le aducă împreună, într-o
 scriere interesantă nu numai în partea sa de figurare



The La Fontaine's cricket

modern-otomană a destinului valah, ci, poate, mai
 ales în descrierea, plină de pitoresc, culoare și sa-
 voare, a mediului mic-burghez din Bucureștiul de
 altădată, încă marcat de ruralitatea sa fundamentală.
 Evocarea este a unui erudit și totodată a unui senti-
 mental, degustător de rarități, inclusiv filologice, și
 care pune în pagină informația înconjurată de un
 halou nostalgic impresionant. Dar, mai presus de
 toate, sarcina lui Radulian e una profund politică:

„Va putea, în fine, să se ocupe și de literatură.
 Îi va traduce pe Vergiliu, pe Cicero și pe Horațiu,
 va scrie articole despre Anton Pann și despre
 Bolintineanu, pe care le va semna D. Laurian și
 va vorbi la înmormântarea lui Eminescu, în vara
 anului 1889. Mai-nainte însă va face cunoștință
 cu N. Fabiu Bădescu, va intra în redacția ziarului
 Viitorul și va publica aici o importantă năvălă
 politică prin care își va avertiza compatrioții
 despre tragedia la care s-ar expune în cazul în
 care s-ar încăpățâna să-l oblige pe regele Carol să
 abdice. Căci atunci Războiul de Independență
 n-ar mai avea loc în 1877 și nici proclamarea
 Regatului, la numai trei-patru ani de la con-
 sumarea acestui eveniment crucial. Fără români,
 rușii n-ar mai putea stăvili ofensiva otomanilor
 aliați cu englezii, flamura verde a Islamului ar
 flutura din nou sub zidurile Vienei, pe care nu s-
 ar mai găsi cine s-o apere, și în loc să semene cu
 Parisul, Bucureștii s-ar transforma într-un mic
 Stambul, în timp ce Mediterana ar deveni o mare
 turcească, de la Bosfor și Dardanele până la
 strâmtoarea Gibraltar.”

O utopie politică și, totodată, un remarcabil
 text ludic se intitulează, la fel ca o antologie alcă-
 tuită de Laurențiu Ulici, *Nobel contra Nobel*.
 Povestirea nu numai că i se dedică fostului
 președinte al Uniunii Scriitorilor, dar chiar îl
 invită în scenă, de data aceasta ca șef al partidului
 său minuscul, spre a-și face public un presupus
 scenariu de aderare implacabilă a României la
 Uniunea Europeană. Acest scenariu presupune,
 ca într-un joc de șah planetar, sacrificii imposibile
 și desfășurări logice uluitoare, precum cedarea
 Transilvaniei spre a „recupera” în felul acesta
 întreaga Ungarie sub forma României Foarte
 Mari, apoi *Anschluss*-ul diplomatic cu Austria, ba
 chiar și înglobarea Balcanilor și a Ucrainei într-
 un stat care să aibă „vorba celebrului filosof
 Cioran, «destinul Franței și populația Chinei»”.
 Deși antrenează în sprijinul său, într-un demers
 erudit, aluviunile numeroaselor speculații
 asemănătoare, de la ucroniile literare ale lui

Churchill, André Maurois și G. K. Chesterton,
 până la mai terestrele planuri ale lui Aurel C.
 Popovici privitoare la realizarea unei Confederații
 a Statelor Unite ale Austriei Mari, proiectul ace-
 sta teribil de precis și de logic, incontestabil
 grandoman, are parte de un tratament ironic pe
 măsură. El ar răspunde dintr-o dată tuturor frus-
 trărilor istorice românești, inclusiv celor de
 natură culturală, fiindcă – asigură personajul
 Ulici – „atunci când vom intra în posesia primei
 bombe atomice, nimeni nu ne va mai putea
 refuza Premiul Nobel pentru literatură”. Altfel
 zis, o distincție îndelung râvnită de imaginația
 populară va putea fi cucerită în cele din urmă
 prin forța armelor de distrugere în masă, într-un
 „război rece” al literaturii.

Florin Manolescu ne arată astfel că, într-un
 bun tratament umoristic, aproape nimic nu
 rămâne incompatibil cu utopia, cu ucronia, cu
 SF-ul în general. Nuveleta care dă titlul volumu-
 lui (*Misterul camerei închise*) este cea mai spectacu-
 loasă ca desfășurare generică, acumulând în
 același timp și un sporit număr de clișee asupra
 cărora inteligența și ironia autorului se simt che-
 mate să opereze. Față de celelalte povestiri, ea
 marchează și o performanță „tehnicistă” ce nu
 poate scăpa observației, acumulând un mai mare
 număr de pagini referitoare la radioizotopi, la
 OZN-uri, sau la obiceiurile, adesea senzaționale,
 ale diverselor specii de furnici. Bineînțeles că
 erudiția se manifestă aici nu ca în anticipațiile de
 vulgarizare științifică „primitive” de odinioară, ci
 în sensul rafinamentului glumeț și intelectual cu
 care introducea date tehnice în scrierile sale de
 anticipație un Ovid S. Crohmăniceanu. În
 esență, proza discutată aici preia motivul furni-
 cilor inteligente dintr-o mai veche povestire de
 H. G. Wells (*Imperiul furnicilor*), dezvoltându-l ca
 posibilă explicație într-un caz de stranie com-
 bustie umană. După o întregă strategie de tip
 „iluminează și derutează”, ar urma să acceptăm că
 mușuroiul instalat în pereții unei case din St.
 Petersburg, Florida, a ajuns la performanța de a
 sintetiza o minibombă atomică, iar doamna Mary
 Reesler, inamicul numărul unu al insectelor
 mutante, și-a găsit enigmatică moarte printr-o
 bine chibzuită folosire a acestei arme sofisticate
 asupra persoanei sale indezirabile.

Misterul camerei închise merge, literar vorbind,
 spre complicație, mizând pe faptul că și strategiile
 derutante pot furniza în cele din urmă credibili-
 tate unor ficțiuni. La polul opus, al simplității
 exemplare, se află o lucrare cu titlu complicat:
 Sarakarmaphalatyaga. O poveste de dragoste. Poate
 pentru că naratorul, profesor și el la Universitatea
 din Bochum, fructifică la modul preponderent
 uman ceva din experiența academică a autorului.
 Textul curge într-o retorică limpede, preocupată
 de amănunte esențialmente realiste, printre care
 insolitul se insinuează totuși cu perseverență. Și
 aici, în descifrarea semnificațiilor, aplicarea
 dublului registru e posibilă. În cheia cea mai sim-
 plă, relația paradoxală a personajului cu „natura”
 capricioasă a liftului numărul 3 – denumit, într-o
 alintare umanizantă, Sabina – ar putea fi, cum i se
 sugerează de către adepții explicațiilor raționale,
 produsul unor „fantasme de universitar intrat
 prematur în zona tulbură a andropauzei”. La un
 nivel SF, povestirea tratează tema veche a tran-
 sferului de identitate umană asupra obiectelor,
 rezolvând-o cu același umor și aceleași discrete
 precauții pe care le-am întâlnit și în celelalte
 povestiri.

Privită în ansamblu, culegerea de proză scurtă
 a lui Florin Manolescu este extrem de reușită,
 una dintre cărțile cele mai bune din ultimul timp.
 Și ca SF, și ca literatură pur și simplu. ■

Despre critica agresivă

■ *Vigil Stanciu*

Critica literară nu e o profesiune de natură a te propulsa în celebritate. Practicată discret, vag parazită – prin dependența de produsul finit al creatorilor originali – ea este consumată, de fapt, de un număr redus de beneficiari, chiar dacă în sânul breslei se poate dezvolta o percepție hiperbolizată a vizibilității. Într-o națiune puternic culturalizată – spațiu utopic, precum multe altele – criticul literar ar fi un sacerdot cu puteri depline, de verdictul căruia ar depinde cariere și reputații. În realitate, activitatea lui este urmărită mai mult de cei care s-au consacrat scrisului, cronicile literare neextinzându-și, de obicei, sfera de influență dincolo de cercul de literati interesat de permutările din ierarhia valorică internă. În culturile vechi, critica este mult mai curtenitoare față de societate, stare reflectată și de faptul că recenziile și croniile nu sunt găzduite numai de publicații specializate, cu circulație restrânsă (chiar dacă acestea există și ele, unele fiind chiar prestigioase, ca *TLS*, *New York Review of Books*, *Lire*, *Jornal des lettres*), ci mai ales de marile cotidiene și hebdomadare, care, mai abilitate decât foile literare, pot conferi popularitate. E drept că, o dată cu explozia informațională devenită posibilă prin dezvoltarea fără precedent a *mass media*, au apărut critici care se adresează milioanele de telespectatori sau radioascultători (majoritatea indiferenți față de literatură), ca Bernard Pivot sau Dan C. Mihăilescu. Totuși, se întâmplă destul de rar ca un critic să ajungă pe prima pagină a unei publicații de mare tiraj. În numărul din 23 noiembrie 2003 al lui *The Observer Review* citim un articol de Kate Kellaway despre Dale Peck, “the scourge of literary America” (adică flagelul Americii literare, un fel de “bici al lui Dumnezeu”). Firește, articolul este închinat unui critic iconoclast, neobișnuit de agresiv, care a reușit să-și facă un nume prin aceea că nu cruță pe nimeni, luându-i în tâbară nu numai pe contemporani, ci și pe scriitorii considerați sacrosancti. Însuși numele respectivului literaturar pare predestinat: în engleză, *to peck* înseamnă a lovi cu ciocul (ciocăniore = woodpecker), a

ciocăni, a ciuguli, cu sens figurat a critica, a cicăli – nu-i așa că ignorați acest conținut semantic pe când vă extaziați în fața actorului Gregory Peck? Autoarea articolului nu ezită să-l numească pe Dale Peck “a literary bandit” care transformă tot ce citește în moloz. Furios critic, animat de un “zel evanghelic ca al martorilor lui Jehova” (Kellaway) a urmat un curs de “creative writing” la Universitatea Columbia și scrie în paginile culturale ale celebrei reviste *The New Republic*. Primul volum de critică, *Hatchet Jobs* (Probleme rezolvate cu satărul) urmează să-i apară în mai 2004 pe ambele țărmuri ale Atlanticului.

Îată, *pour la bonne bouche*, câteva judecăți de valoare emise de Dale Peck: *Ulise*, de Joyce: “o scurgere diareică de cuvinte”; romanele târzii ale lui Faulkner: “trăncăneală incomprehensibilă”; cărțile lui Nabokov; “născociri sterile”; Pynchon: “o risipă, cuvânt după cuvânt, de talent”. Trebuie menționat că și D. Peck este autor de romane, operele sale nestărînd, însă, decât un interes mai mult decât modest, cu toate că par a fi luate drept etalon în activitatea sa critică. S-ar putea specula, deci, și în cazul său, asupra binoamelor critic-artist și artist-critic, dar asta ar fi o altă temă de discuție. Oricum, Dale Peck are cuvinte generalizatoare grele despre starea romanului contemporan (o forță reacționară în termeni estetici și irelevantă în termeni culturali), care ar fi ori “concentrat asupra lui însuși, solipsist și impotent, ori rarefiat, scris de realiști recidiviști, care se prefac a nu fi auzit de secolul XX”. El consideră că un roman nu este mai mult decât “o opinie exprimată cu multă convingere”, la care un critic ar trebui să răspundă tot cu forță și vitalitate. Dar critica literară de peste ocean este “neonestă, scrisă de o mână de romancieri care-și bat pe spate prietenii și colegii.” D. Peck își justifică demersul afirmând că scrie în primul rând pentru romancierii, visul său fiind să-i vadă pe aceștia că se scutură de somn și se confruntă cu adevărata viață. Evident, Dale Peck subscrie la ideea lui Eliot conform căreia critica nu este autotelică, nu este un scop în sine, ci un mijloc

de a asigura o mai bună înțelegere și apreciere a operei literare. Din felul cum își descrie misiunea, reiese că e conștient și de faptul că rolul criticului este bivalent, el având ca țintă atât stabilirea existenței valorii, cât și educarea simțului estetic al publicului, prin explicarea respectivei valori. Atâta doar că Peck realizează și comunică ambele chestiuni într-o manieră frustă, aproape brutală.

Desigur, cazul Dale Peck ridică o problemă mai generală: pe aceea a necesității agresivității în critică. Ziarista Kate Kellaway își continuă demersul intervievând câțiva cunoscuți critici britanici contemporani (Eric Griffith, Adam-Mars Jones, Philip Hensher – lipsește, cine știe de ce, tăiosul oxonian Valentine Cunningham) despre oportunitatea unei exigențe sporite în critica de întâmpinare. Respectivii sunt de acord că scena literară engleză degajă o puternică senzație de compromis și că orice nou titlu publicat de un autor în vogă este salutat ca o izbândă indiscutabilă. Critica este animată de mici înțelegeri personale și concentrată asupra personalităților, acordând prea puțină atenție noilor veniți în republica literelor. O exigență sporită, mai multă incisivitate sunt, așadar, necesare. Cronicile negative au o șansă mai mare de a fi citite și de a rămâne în memorie; pe de altă parte, însă, există pericolul ca astfel de “probleme rezolvate cu satărul” să devină modalitatea de tranșare a unor “datorii” morale, sau să fie scrise din pura dorință de a epta, fără preocupare pentru victima inocentă ce poate fi anihilată în acest fel. Dacă se lasă antrenat fără discriminare într-o astfel de critică, un om de onoare poate cădea ușor pradă remușcărilor. Toți acești critici sunt de acord cu Kenneth Tynan, care spunea: “Un critic dramatic bun este unul care percepe ce se întâmplă în teatrul epocii sale. Un critic dramatic mare este unul care percepe și ceea ce *nu* se întâmplă”.

Putem lărgi sfera și să ne punem întrebarea cum stau lucrurile în republica românească a literelor. Un răspuns satisfăcător este însă imposibil de dat într-un spațiu atât de restrâns, el implicând multe aspecte complementare, de ordinul eticii și deontologiei profesionale, de ordin psihologic etc. Mai mult, el se cuvine a fi chibzuit de către un adevărat profesionist al criticii literare (dar nu neapărat de un teoretician al ei). Ne vom declina, deci, competența, mulțumindu-ne cu câteva scurte observații. Nu există, după părerea noastră, în literatura română contemporană, un critic cu adevărat agresiv, în parte pentru că o astfel de atitudine nu este tolerată și orice încercare este repede înăbușită (vezi cazurile Luminița Marcu, Costi Rogozanu), în parte pentru că oficianții criticii literare românești sunt, ca și englezii, atenți la personalități sau – fiind conștienți de starea pauperă a literaturii de azi – prea darnici cu încurajările. Unele încercări de a revizui canonul prin mari ciopârțeli din bardă, ca acelea ale unor Cezar Ivănescu sau Paul Goma, s-au subminat singure, gelozia profesională care le-a inspirat fiind prea săritoare în ochi, argumentul *ad hominem* prea greu de acceptat. Câțiva critici – în primul rând Alex Ștefănescu – și-au exercitat mâna comentând în mod deliberat cărți proaste – or, aceasta nu este agresivitate justificată, ci o simplă plivire a ogorului. În general, discursul critic românesc este echilibrat și, de cele mai multe ori, onest (fac excepție multe texte din publicațiile regionale, unde criteriul cumetriei iese biruitor). Ar fi, totuși, nevoie de un Dale Peck în literatura română? Îată o întrebare la care nu putem, sau nu dorim să răspundem. ■



Fado's melody for eternity

La aniversară: bilet de tânăr

■ Adriana Stan

Una din întrebările recurente, în ultimii ani, se referă la modul cum mai poate fi celebrat Mihai Eminescu, astăzi, când toate aniversările ne apar oboseite, sau secătuite, sau... nerelevante. Dar dovada cea mai pertinentă că Eminescu rămîne un poet interesant, la începutul noului mileniu, o fereă nu discursurile festive, ci exegezele noi, cu puncte de vedere proaspete, care re-ciesc textul eminescian pentru a se interga asupra unui nivel conceptual, care descoperă poezia lui, așezînd-o la temelie noilor teorii ale poeziei. În acest sens, revista "Tribuna" a creat de la o tradiție: aceea de a-și deschide paginile – "la aniversară", ca acum – unor tineri comentatori, care debutează as fel (și) ca eminescolgi, sub auspiciile duble, ale unei reviste de prestigiu, și ale școlii de eminescologie, perpetuată în Facultatea de Litere a Universității "Bașeș-Bolyai". E un pariu pe care "Tribuna" continuă să îl facă – și să îl câștige (multe din numele debutate as fel au devenit în deceniile din urmă critici literari importanți) – spre onoarea sa și a poetului celebrat. Eseul de mai jos este dovada pregnantă a viabilității unei opere și a calității unei școli.

Ioana Bot

Compusă la Berlin în jurul lui 1874, probabil și ca un preambul la terținele următoare – "În căutarea Șeherezadei" – "Cum negustorii din Constantinopol" condensează eforturi de finalizare a unei forme și a unui fond ce caută să iasă la lumină într-o unică și fericită expresie. Tiparul prozodic ales, cu multiplele-i exigențe formale, configurează un spațiu închis, de maximă concentrare, care obligă la o decantare a emoției lirice și o polarizare a imaginilor în adâncime. Prin însăși manifestarea sa controlată, forma suportă o motivare de ordin ontologic. Convențiile rimei, numărul de silabe din vers sau construcțiile strofice sunt mânuite ca instrumente care, operând incizii în limbaj, determină reacții la care nu s-ar fi ajuns dacă poemul ar fi fost conceput pornind de la conținut.

Fără îndoială, alegerea formei și tonalitatea autoironică emanate ar trebui judecate și în contextul de idei al epocii. D. Caracostea arată că, în condițiile în care "se punea problema arhetoniei lui Eminescu, privită însă nu organic, ci prin prisma raționalismului clarității carteziene", "calul de bătaie al detractorilor poetului era forma lui neregulată".¹ În această categorie intrau neologismele, oscilațiile între *e* și *i* ("gene lunge" etc.), versurile "șchioape" lipsite de silabele reglementare. I se proiectează lipsa unei compoziții rotunde, poeziile lui reproduc stările poetului "în ordinea în care s-au petrecut în sufletul său". Densianu mergînd pînă la a afirma că Eminescu "pentru ritm avea o ureche detestabilă", relevînd "monstruozițări ritmice".² Posibilitatea de a interpreta poemul ca o satiră a poeziei-marfa (excusiv formă frumoasă), lăsînd loc sugestiilor autoironice, deși ambiguu, ale conformismului literar, ar fi așadar justificată.

Pe de altă parte, voința poetului de replămădi o limbă pe gustul său e una manifestată:

"De mult mă lupt cînd în vers măsura,

Ce plină e ca toamna mierea-n fuguri"

["Iambul", 1878]

Cu precădere în postume și în materialele de atelier este evidentă admirația pentru iamb, versul cel mai plin, pentru peon și pentru schemele metrice elaborate. De fapt, dacă mișcarea iambică (iamb, anapest, peon) predomina în postume, an-tumele sunt scrise în mișcare trohaică (troheu, dac-

til, amfibrah). În acest sens, s-a observat că în poezia dată spre publicare în timpul vieții "natura instrumentului prevalează asupra voinței poetului de a-l mînuși dincolo de limitele raționale. Tot ceea ce în manuscrise părea să fie în favoarea ritmurilor elaborate sau făurite cu ajutorul artificilor cedează în poeziile publicate în favoarea unei varietăți echilibrate de ritmuri"³ sau a unui ritm mai apropiat de cel natural al limbii române.

Laboratorul eminescian le dezvăluie sub puterea unui demon al formei, un chinuitor vis formativ, o nevoie sporită de artificii, ce nu exclude dorința de a forța Sensul prin Formă. Într-o perioadă posterioară limbajului adamic, universului armonic în care bardul își putea exercita funcția sa mesianică (acum Barzii devin "cumularzi"), poetul meditează asupra raporturilor dintre poezie ca "act de gândire nenotională" (N. Stănescu) și "vehiculul ei notional", cuvîntul.

Prin instituirea unei arii comune de sens între universul poezicului și cel al comerțului, echivalență susținută structural și imagistic, "Cum negustorii din Constantinopol" configurează o temă a alienării, a înstrăinării – de sine, de limbaj, de celălalt – realizată în text ca scenariu al despărțirii și regăsirii de sine. Sursă tragică a poeziei, sentimentul de ruptură e tratat într-un registru – s-ar putea spune – minor, de autoironie, prin țesătura anecdotică ce ia forma unei demonstrații logice, cauzale, ilustrată printr-o comparație cu iz cotidian și finalizată printr-un fel de morală-îndemn a poveștii. Imaginea poeziei-marfa, acceptată în spațiul carnavalesc al lumii și susținută printr-o reclamă convințitoare – fie ea și sarcastică. – este anecdota de suprafață. Felul de a pune problema formei, premenită de vreme ce avem de a face cu un tipar prozodic fix, nu este însă decît o porțiță de reîntoarcere la analiza conținutului, ce relevă un sindrom mai profund al insatisfacției față de lume.

În mod explicit, eul poetic se situează în spațiul lumii și – mai mult decît atât – în orizontul de așteptare al celuiălalt, al cititorului. Această poziție de implicare reclamă o cunoaștere participativă, subiectul devenind un spectator-actor, observator-participant, pentru care lumea nu mai e o sumă de obiecte, ci o țesătură de relații în care el însuși e încorporat.

Pentru relația eu-lume, fundamentală în structura ideatică a poeziei, expresia perfectă o constituie vîzul, realizat însă ca "privire vinovată"⁴, opusă adevăratei vederi. "Ochii" organizează conținutul afectiv al poeziei, reprezintă factorul ce-i accentuează regimul interogativ-critic. În primele două strofe, plasat în două formulări cu sens echivalent: "să ieie ochii" și "ochii lor fur", termenul figurează, cît se poate de explicit, paralelismul dintre cele două spații (al căror "loc comun" este): lumea întoarsă pe dos a bălciului și lumea armonică, ordonată a poeziei, paralelism realizat în detrimentul termenului secund, comparat.

Semnificația sintagmelor "a lua ochii", "a fura ochii" trimite spre aceeași vinovăție a privirii, marcată de condiția de ecran, de receptare mimetică a suprafeței.

Privirea desacralizată a lumii e dublată de o privire critică îndreptată asupra poeziei însăși, asupra modalităților ei de realizare și, în ultimă instanță, asupra sinelui poetic, o privire nu mai puțin "vinovată" de vreme ce ea instaurează o necesară distocier între subiect și obiectul topografiat.

În confruntarea cu lumea definită prin ochiul "furat", vulgarizat, perspectiva corespunzătoare asupra actului de creație reflectă deprinderea iremediabilă de unitatea cosmică. Potrivit spiritualității romantice, acest efect destructiv poate fi anihilat prin valorizarea superlativă a "auzului", care ne include, după Hegel, într-o țesătură de interiorități"⁵. De aici explicitarea unei poeticii a sugestiei muzicale: "Nu bani vâ cer, ci vremea și auzul". Schema metrică menținută consecvent aproprie poezia de gestul cântării, îi conferă o funcție de comunicare și exprimare superioară. Transcenderea gândirii separatoare, concretizată în "privirea vinovată", s-ar putea face așadar prin poezie, prin însuși materialul ei, în ultimă instanță, prin accesul la inefabil. S-ar putea. Ca și în situația reală însă, raportul dintre opțiunea poetică și realizare, sau posibilitatea acestei realizări, este ambiguu. Nu întâmplător, termenul-cheie – "auzul" – se află, în partea a doua a acestei demonstrații logice, în poziție accentuată, la fel ca și "uzul", sugestie a convenției și a unei valorizări minore; mai mult, cei doi termeni se supun unei stranii asocieri în rimă. Prin urmare, felul e a cita va fi desemnat ulterior tot prin verbul "vezi", care, supus sferei condiționalului "de", e neclar dacă desemnează adevărate privire, modul corect de a cita sau aceeași privire mimetică, disociantă. Finalul e unul deschis: "Și vezi de nu-i mărgăritur hurmuzul" (e sau nu e?), ambiguitatea vizînd atît sfera recepțării, cît și concretizarea opțiunii poetice manifeste.

Într-adevăr, poetul a fișează strategia obedienței față de un model (al timpului, al lumii). Paralel însă cu poezia explicită pe care pare să o recomande versul din centrul de greutate al discursului: "Dar azi, cititori, eu vî vînd iambe", se dezvoltă o voință de construcție ce depășește dimensiunile coercitive ale metricii. Armonia unei asemenea piese de scriitură se justifică prin tiparul metric supraindividual, dar oare va mai putea ea fi echivalată cu acesta?

Forma controlată ține în primul rînd de structurarea sintactică a discursului poetic. Cele patru fraze mari în care poate fi fragmentată țesătura anecdotică (comparația între *bălcii* și *tehnica poetăică*, expunerea propriu-zisă a materialului, oferta/proponerea, sugestiile adresate cumpărătorului/cititorului – asemenea unei veritabile reclame) alcătuiesc un discurs logic, cu explicațiile cauzale, concretizate în subordonări, coordonări, paralelisme sintactice. Nimic nu e lăsat la voia întâmplării – construcția comparativă e întărită prin prezența corelativelor "cum" – "astfel"; ambele propoziții ale construcției sunt urmate de câte o propoziție finală, care face mai evident paralelismul: "să ieie ochii la efenzi și popol" – "să le [rimele] dau de trampe" etc. Argumentația se realizează așadar după toate regulile gramaticii.

S-ar putea trece de aceea extrem de ușor cu vederea faptul că, în virtutea paralelismului menționat, formulării "Cum negustorii din Constantinopol" (element relațional + subiect) ar trebui să-i corespundă o similară "Astfel eu...". Dimpotrivă, apariția subiectului – eu liric abia îndărătul complementului "la clăi de vorbe" se cuvine interpretată ca o deliberată autoironie. Cealaltă apariție directă a lui "eu" e, de asemenea, strangulată de determinări temporale, pe de o parte, și ale recepțării, pe de alta: "Dar astăzi, cititori, eu vî vînd iambe". Am menționat deja că apariția poetului pe primul plan are precedent sintactic o largă subordonare, ca și cum principala, neputînd să dea căldură expresivă secundarelor, ar fi ea însăși dominată de ele. Fără îndoială, avem de-a face cu o construcție sufoacă a subiectului liric, o constituire amînată a acestuia, supusă condiționării și contextualizării. Conștiința





convenționalității limbajului și tehnicii (“clăi de vorbe”) pe care e constrâns să le asume, sesizarea fragilității acestui unic instrument de comunicare, care e *cuântul*, au drept consecință subminarea însăși a instanței poetice. Între “clăile de vorbe” și “vârful de rime”, puterile lui “eu” par deja limitate. A crea nu e atât libertatea demiurgică de a institui lumi noi, ci devine o paradă de măști și predicate, ironic asumată: negustorii ambulanzii speculează cu marfă mai veche sau mia nouă, își dtrigă produsele cu glas tare; la fel ca și aceștia, “eu” “fac vârfuri”, “vă vând iambe”, “vă cer vremea și auzul”. Formulările referitoare la procesul de creație sunt oblice; opera nu-și mai e suficientă sieși, nu mai rezidă atât în sensibilitate și contemplație, ci se subsumează spațiului lumii, care e cel al metamorfozei.

Mai mult, această insuficiență ridică problema receptării (Valery va spune: “versurile mele au sensul care li se dă, li se împrumută”). Poezia constă în mod necesar în prezența celui alt. A celui alt care mă limitează, dar și a celui alt care e tocmai rațiunea mea de a ființa. Adresativul “citorii” din versul de rezonanță al poemului e dezvoltat în ultimele strofe prin expresii ale persoanei a II-a (“Aprinde-ți...”, “citește”, “vezi”, “ai”), acel eu impersonal, corespunzător distanțării ironice. Scenariul de configurare a eului pe care îl propunea poemul la o primă lectură se relevă a fi un scenariu al alienării, al înstrăinării eului și al unei căutări mereu frustrate de sine. Jocul ipostazelor pronomiale (dacă persoana a II-a se leagă de receptor, vom vedea cum persoana a III-a poate fi asociată cu poezia însăși, în termeni de metalimbaj) e un joc al aproximărilor eului, care caută soluții, se metamorfozează. Sensul tentativei e, în fond, acela de a se figura față cu lumea, vulgarizându-se și oferindu-se vederii, de a se întrupe în text pe înțelesul lumii pe care o refuză, dar cu care e forțat să se confrunte. E o capcană de care artistul va deveni conștient în modernism. Făptura monologică (spre care aspirau romanticii) descoperă și aici că, pentru a se putea întrupe ca “homo faber”, trebuie cu necesitate să ființeze ca făptură dialogică.⁷

Sintaxa poeziei e fără echivoc în acest sens. Forța predicativității e redusă și ea vizează un spațiu al tranzitorului, al efemerului: “să ieție ochii, “le dau”, “fur”, “vă vând”; centrul de rezonanță ai discursului liric nu sunt verbe (deci asrțiuni ale unui subiect). Conținutul se organizează în jurul unor nuclee nominale (cu varianta ipotazelor pronomiale anterior menționate), plasându-l clar într-un spațiu al metamorfozelor ființei. Poemul este o țesătură extrem de coerentă de substantive/termenicheie, redând un joc al instrumentelor poeziei și al ipostazelor persoanei cu numeroase puncte nodale, de articulare. Făcând abstracție de semnalizatoarele frazei, toate celelalte cuvinte sunt, de fapt, imagini. Cu excepția epitetului ornament “rime splendizi”, purtând o nuanță ironică, pozițiile nominale sunt lipsite de determinări estetice, dând glas unei emoții lirice de orice fel. Dimpotrivă, discursul e menținut într-un regim nominal și, apoi, verbal - extrem de bine articulat logic prin semnalizatoarele frazei și ale relațiilor dintre cuvinte (prepoziții și conjuncții). Cele mai multe dintre aceste nuclee nominale devin centri iradianți de sens, accentuați afectiv prin plasarea lor în poziții semnificative (rimă: “... de nu-i mărgăritar hummuzul”, izolarea prin semne parantetice “Dar astăzi, citorii, ...” etc.).

Sfera semantică a cuvintelor se referă la lumea concretă și la lumea poeziei, polii de tensiune dintre cele două spații fiind electrizată liric prin comparații și asocieri surprinzătoare în rimă. Astfel, actual poetic e în mod subversiv tratat într-un regim minor: poezia e comunicare mediată, nu directă (“trampa” este o “afacere” realizată prin intermediari) e formă perisabilă (“citul” și “stamba” sunt țesături imprimate de bumbac de calitate inferioară),



Urfitted characters

e ornament gol (“hummuzul” = 1. Mârgea de sticlă imitând mărgăritarul; 2. Harbuz ornamental cu floritrandafirii). Și în poezia “Criticilor mei”, Eminescu vorbește, parodiind domeniul textului despre o poezie superficială, bazată numai pe artificii unei metricei mai mult sau mai puțin complicate:

“Să cos vrute și nevrute
Cum pe pânză cos bibiluri
Și pe public s-amețească
Săltărețele dactiluri.”

Dacă simbolistica de înflorire a Evului Mediu (creștin) obișnuia să reflecte în formele sale de compoziție ordinea cosmosului creat, țesăturile înflorate și ieftine sunt simbolurile unui univers perisabil și părăsit de transcendent.

Pe de altă parte, nu e lipsit de relevanță faptul că aceste țesături sunt cel mai adesea de origine străină. Dacă “Criticilor mei”, “bibiluri” e un grecism, în poemul de față “mărfurile” sunt aduse din Constantinopol, termenii înșiși (“efenzi”, “trampe”, “stambe”, “hummuz”) fiind de etimologie turcă. Introducerea acestor antroponime străine limbii române în poziție de relief, cel mai adesea în rime (“trape - stambe - iambe”, “uzul - hummuzul”) nu are alt sens decât acela al înstrăinării numelui, deci a limbajului poetic. Același efect e obținut și prin comasarea unor arii lexicale diverse, Eminescu aducând laolaltă cuvântul îndătinat (“clăi”, “vorbe”, “mărgăritar”), neologismul prozodic (“dactil”, “iambe”) și împrumutul turc. Înstrăinarea ca alienare (prin disocierea dintre formă și substrat), dar și înstrăinarea ca străinătate, extră într-adevăr în aparența vorbirii firești. Inșinuând abia spre final sau la un nivel mult mai profund că poezia ar fi existență cosmică (limbaj, armonie, muzică), poetul pare, în primă instanță, conștient de existența ei tragică, aceea orientată spre concret; atitudinea sa este subversivă în măsura în care lasă impresia că tratează forma doar ca formă și că privilegiază părțile în raport cu totalitatea, instrumentalizând poezia. Poeticul e substituit prin ornamentul său, mai mult, e chiar reducibil la acesta (“eu vă vând iambe”); dactilul, troheul, peonul figurează tipuri minore de poeziate. Tehnica e aceea a punerii în abis: poezia vorbește despre poezie, vorbește despre sine. Nu întâmplător, acest mic metadiscurs ironic e realizat în centrul matematic al poemului. Este adevărat că, de regulă, universul eminescian se structurează concentric, în jurul unui simbolic Omphalos, axis mundi. Aici însă, elementele care definesc poezia sunt situate pe poziția subiectului care nu face nimic (vezi predicția nominală), iar sfera semantică menține referința la perisabil, la tranzitoriu. Altfel spus, figurând aceeași lume pe dos proprie iarmarocului, părțile nu mai pot consti-

tui un tot, un centru stabil, ci devin etape în jocul circular al metamorfozelor. 8 Jônglând cu limbajul / metalimbajul, poetul intuiește dimensiunea de convenționalitate a discursului liric.

Reflecție autoironică în primă instanță, fior tragic în substanța ei, conștiința convenției respiră prin întregul edificiu formal conceptual. Un mic exemplu: versurile au măsura de 11 silabe.

Tradițional vorbind, 11 (aflat pe poziția fragilă, amenințată, dintre perfecțiunea sacră a decadei și perfecțiunea cosmică simbolizată prin 12 (este numărul reintrării în serie, în multiplicitate, după ce 10 a încheiat primul ciclu al devenirilor, rezultat prin ruperea unității primordiale. În Kabala, 11 este simbolul trecerii, pericolului, martirajului).

Având în vedere deci semnificația limbajului pentru redarea semnificațiilor (înțelegerea, în cazul ideal, nu există decât ca înțelegere de sine) contactul dintre poezie și cititor nu mai ține de înțelegere, ci de sugestia magică. Elementul muzical este valorificat ca poetică explicită: “citorii, vă cer auzul” și implicit, prin toate procedeele efective de realizare a tiparului metric. Mișcarea iambică a ritmului, tonalizând un amplu recitativ, nu s errezumă la utilizarea accentului dinamic corespunzător; efectul ritmic e menținut și prin alegerea unor cuvinte de lungime moderată (pentru a nu imprima un rim prea alert sau prea relaxat), contrapunctic integrate în țesătura discursului alături de elemente de respirație scurtă (2-3 sunete): “Astfel la clăi de vorbe eu fac vârfuri”; fără a destabiliza mișcarea sacadată a ritmului, frângerea respirației versului prin virgule vine în întâmpinarea nevoii de a accentua afectiv unele imagini: “Dar astăzi, citorii, eu vă vând iambe”. Prima instituție, conform tiparului terținei, închideri și deschideri succesive (aba, bcb, cdc etc.), figurând un model acumulativ ce pare a solicita la nesfârșit tehnicile poetice (până unde se poate merge cu invenția de rimă?) este dublată acustic de sonorități interioare complementare (“Sumut o lume...; rostogolirea unor sonorități tari: “dactilul-cit, trocheele sunt stamba” etc.). În ultimă analiză, deși constituie atâta atmosferă vizuală, poezia, prin structura sintactică și ordinea cuvintelor, imaginile și efectele acustice de armonie, nu are un caracter estetic, ci unul dinamic.

Oricum, uzând de tehnici pe deplin valorificate de simbolști și experimentând capcane de care vor deveni conștienți modernisții, poemul depășește, ca orizont spiritual, romantismul. Poetul sesizează că opera de artă nu mai comunică, sau comunică mai greu, și de aceea intrarea în poezie se face mediat (necesită un ceremonial, crearea unei atmosfere: “Aprinde-ți pipa și așază-ți jețul”), sub imperiul uzului.

Marcând prima ocurență a scriiturii ca totalitate și nu ca parte, termenul “cartea” poartă vagi reminiscențe ale sensului eminescian originar: *cartea* de magie din “Sărmanul Dionis”, *cartea* “ce Dumnezeu a scris” din “Mira” sau *cartea* pe care o citește perpetuu, actualizând momentul instituirii ordinii cosmice, magul din “Povestea magului călător în stele”. *Cartea* de aici, însă, “îți cade-n mână”, ție, celui alt; scrierea, ca trans-scriere a unei ordini revelate, trebuie dublată de citire, singura care ar putea da seamă de transfigurarea magică a “hummuzului” în “mărgăritar”. Creația (“Ce-n mână-l ai de-acum o săptămână”) - sugerează cele șapte zile ale creației (nii) este, în ultimă instanță, o Citire. ■

NOTE

1. Caracostea, Dumitru - “Creativitatea eminesciană”, Iași, Junimea, 1987
2. Idem
3. Ibidem
4. Bărbulescu, Titus - “Arta poetică eminesciană”, București, Saeculum I.O. - Vestala, 1998
5. Petrescu, Ioana Em. - “Eminescu și mutațiile poeziei

■ *Alexandru Vakulovski*

Invers

*ar trebui să-mi iubesc țara
și pe domnul președinte
ar trebui să trec numai pe verde
dar oricum
cine mă vede?*

*blocurile ar putea să se desprindă
de pământ
să ne trezim în cer zburând*

*nu ar fi trebuit niciodată să te fi văzut
plângând*

*dar
nimeni nu ne vede
să alegăm repede
cât nu-i verde*

*ar trebui să fii alături
nu numi în gând
în fiecare dimineață
mă trezesc țipând
crezând
că-s
într-un mormânt*

*încă unul și-a mai luat zborul
de la balcon
la știri vor spune
că a căzut
din avion
că parașuta nu i s-a de făcut
dar dă-l în mână
era doar un...*

oamenii încep să devină

*zburători
în fiecare zi înveți să mori*

zbori

zbori

te trec fiori

*ar mai trebui să fac un vers
dar totul iese și se duce
totu-i invers*

*fără sens
de la 18-n sus
sex
violență
consum
de nervi alcool
de cocaină
cultură
murătură
ură*

James Bond

*fac hip
tu-mi adangi un bip
fac hop
e tot ce mai pot
să-ți bag cglinda-n bot
fac hip hop în gând
pe lângă miile de fețe
pe care le văd zbirând
fac hip hop stau la bloc
sau în plep?
să vă crape țețele de m-ați auzi
ura ucișându-vă ați simți
lovesc în bot*

*zâlnic în ură înot
printre fețe de pensionari
misionari
cercetori-milionari
pizde proaste de intelectuali
sunt un simplu bagabond
și te scuipe în fața ta de James Bond*

cer

*cu blocul meu zburător
lent mă întind printre nori
toată viața am visat să mor
ca să mă trezesc acum să zbor
norii de vată trec prin mine
creierii de nisip mi se scung
ca dintr-o clepsidră
antena de pe bloc
e mai înaltă
decât
oricare plop*

*tot ce îți cer
e să vii acum
cu mine în cer*

*soarele nu mai e de ceară
la el nu mai cjunge nici o ciaoară
sunt doar eu cu blocul meu
zburând prin cer
nu mai văd pe nimeni plângând
sunt departe de pământ*

tot ce mi-a rămas e doar un gând:

*tot ce îți cer
e să vii acum
cu mine în cer*

Ex abrupto

În asentimentul amatorilor...

■ *Radu Ţuculescu*

Ințial am vrut să pornesc rubrica aceasta cu o primă „temă” intitulată *Cartierul și cîinii*, într-un serial de câteva episoade. Cîini de rasă și cîini maidanezi, pitici ori uriași, jucăuși ori bleși, răpiciu-goși ori parfumați... Cum se adaptează ei noilor realități și cum luptă cu vicisitudinile unei lungi perioade de tranziție... Cum se integrează în decorul mizer (gunoaie în jurul blocurilor, pe alei, în lifturi, în holuri, pe casa scării...), cum acceptă orice fel de hrană ori fac mofturi, de ce își arată colții unora și le zîmbesc altora, de ce-i urăsc unii iar alții îi adoră... Dar conotații sînt multiple. Cîinii noștri cei de toate zilele... Cu care te întîlnești la slujbă, pe stradă, prin birturi, îi vezi la televizor, îi descoperi în săli de conferințe, de spectacole, pe podiumurile politice ale patriei, în comitete și comisii, printre amici... Cîinii lătrători, care ne conduc, dulăi mîrșitori care ne păzesc... Prieteni cu comportament de jigăraie... Cățeluși care-ți ling mîna și-apoi ți-o mușcă zdravăn... Profil de javră... Viață de cîine și inimă de cîine. Privire de cîine. Caracter cîinos, brutal, crud, inuman, nemilos, neomenos. Gudureli. Lingușeli. Cătea. Violență. Haită. Comportament de jigodie. Potăi culturale.

Aflind, însă, că se va acorda oarece spațiu, în revistă, orașului Huedin și oamenilor care viețuiesc acolo, m-am gîndit să scriu și eu câteva rînduri despre o trupă de teatru numită *Assentiment*, de la liceul din localitate. Asta și pentru că un individ cu mustră cavalină, privire bovină și frunte de-un deget, dar plin de sine, impertinent și agresiv verbal, cum sînt toți cei de-o asemenea „haită”, m-a interpellat într-o zi, lătrînd la mine, cum că de ce mă ocup și de amatorii de teatru?! Îl știam un mare halitor de momente comice de pe micul ecran, de șouri rîzătoare și atunci m-am hotărît să-i răspund. I-am mîrșit parșiv, da, e adevărat, dar și bieților elevi ori studenți merită să le acorzi, batăr o dată pe an, atenție pentru ceea ce fac, pe lingă viitoarele lor profesii, pentru pasiunea lor teatrală care presupune și oarece lecturi în afara programei școlare. E drept, i-am mai mîrșit prostovanului agresiv, că aceștia nu au studiile de specialitate (Institute și Academii teatrale și de artă cinematografică...) ale unor Rozi sau Rabă, ale celor de la Vacanța mare ori Divertis, dar pentru asta nu trebuie să le dăm în cap. Decît să bea ori să se drogheze, mai bine se-mbete cu vise pe scenă... Lansînd chestia cu drogurile, individul se simți

atins la sentiment și zise, cu o logică absolut tembelă, da, așa-i, decît să zjunga într-o groapă, precum Saddam, mai bine se ocupă de treburi culturale...

Deci, trupa *Assentiment* este condusă de (prozatorul) Sandu Jurcan și Doru I. Rus, profesori de franceză, regizori în timpul liber. Sic. Este o trupă de teatru francofon, deci susțin spectacole în limba franceză, ceea ce-i în avantajul interpreților, mai puțin al spectatorilor care au învățat limba rusă. E printre cele mai bune formații (de gen) din țară. O confirmă participările la festivaluri naționale și internaționale, presa de specialitate și premiile obținute. E o trupă cu mulți membri, conduși fan-tezist de regizori, cu impact direct asupra privitorilor. Repertoriul este divers, de la fabele de *La Fontaine la texte* de Eugen Ionescu. În spectacole, adesea se și baletează, se și cîntă ori se face pantomimă, bineînțeles, și asta în limba franceză... Spectacolele trupei *Assentiment* sînt pline de vervă, sînt dinamice, mereu de-o debordantă prospețime, semn că elevii vin aici de bună voie și nesiliți de nimeni și vor pleca, sper, ca niște viitori spectatori cu pretenții mai mari decît ale halitorilor de șouri rîzătoare, toate pe-un calapod, indiferent cum se numește postul de televiziune care le programează. Și mai e un mic amănunt. La liceul O. Goga, unde ființează trupa mai sus amintită, se predă și *Istoria teatrului* și *Arta spectacolului*, asta așa, ca să treacă timpul mai ușor, mai cu spor, spre folosul tuturor și spre mirarea unora. Ham!

Fără anestezie, despre rosturile istoriei astăzi (I)

Cu ce se ocupă istoricii români astăzi și, mai ales, cu ce ar trebui să se ocupe? Ce înseamnă, de fapt, această profesie? Unde se produce contactul dintre istorici și public și cu ce efecte? În ce măsură afectează politicile publice cercetarea istorică? Ce-i lipsește și ce-i prisosește istoriografiei românești actuale? Se află ea în criză, sau a depășit acest moment? Aceste întrebări, și multe altele, și le-au pus participanții la dezbaterea desfășurată la Timișoara în 31 octombrie 2003.

Dezbaterea a avut ca temă „Istoriografia română actuală”. A fost organizată de Fundația „A Treia Europă” și de Centrul Cultural German din Timișoara, cu sprijinul Fundației „Robert Bosch”, ca parte a unui ciclu de manifestări, care a mai cuprins o expoziție despre „Trasee ale memoriei”, un colocviu internațional despre „Istoriografia relațiilor româno-germane”, lansări de carte. La discuții au participat istorici, antropologi și specialiști în comunicare mediatică de la universități și institute de cercetare din Berlin (Mariana Hausleitner), Ierusalim (Leon Volovici), București (Adrian Cioroianu), Cluj-Napoca (Delia Cristina Blalaban, Vasile Docea, Lucian Nastasă, Ottmar Trașcă), Iași (Florea Ioncioaia), Reșița (Valeriu Leu), Sibiu (Vasile Ciobanu), și Timișoara (Smaranda Vultur). Dezbaterea, la care a asistat un public numeros, compus în mare parte din studenți și profesori de la Universitățile din Timișoara, Cluj-Napoca și Sibiu, a fost moderată de Smaranda Vultur, conferențiar dr. la Universitatea de Vest din Timișoara, cunoscută cercetătoare în domeniul antropologiei istorice. Organizații au gândit această întâlnire ca prefață a unui viitor volum de studii despre starea actuală a istoriografiei, volum care va relua pe larg temele abordate aici.

Reproducem în acest număr și în cel următor fragmente ale dezbaterii.

Vasile Docea

Istorici și non-istorici

Smaranda Vultur: Voi relua în această discuție despre istoriografia românească de după 1989 câteva din ideile pe care le-am exprimat în scris, nu de mult. Am avut ocazia să particip la un proiect de cercetare, coordonat de istoricul și antropologul Ulf Brunnbauer de la Departamentul pentru Studii Sud-Est Europene al Universității din Graz, Austria, despre starea actuală a istoriografiilor din țările Europei de Sud-Est, așadar și a celei românești. Sper și de data aceasta, așa cum am nădăjduit și atunci când am acceptat să colaborez la acel proiect, că opiniile mele de non-istoric, dincolo de eventualele neajunsuri, pot fi folositoare. Cred că ceea ce tocmai am spus ne sugerează un posibil subiect de discuție, care se află în legătură directă cu însăși definirea a ceea ce înseamnă a fi istoric.

Adrian Cioroianu: Când a fost elaborat proiectul de care vorbești?

Smaranda Vultur: Între anii 2000 și 2002, a fost terminat în ianuarie 2002.

Adrian Cioroianu: Intervenția non-istoricilor în emiteră discursului istoriografic este nu numai bine-venită, ea ține pur și simplu de bunul simț. E adevărat că istoricii de profesie manifestă o anumită ezitare în a pune în practică ceea ce teoretizează. Vorbim foarte mult de interdisciplinaritate, dar în realitate suntem departe de ea. Faptul că nu se găsesc încă pe piața românească decât puține cărți care să înceapă prin a defini termenii folosiți e un exemplu în acest sens. Vorbim cu toții și folosim diferite concepte, având impresia că prin ele înțelegem toți același lucru, însă, din păcate, nu e așa. De la *putere la legitimitate*, de la *autoritate la stat*, pentru a nu da decât aceste puține exemple, totul trebuie definit. Doar astfel putem ieși din provincialism, ceea ce, cred eu, se va întâmpla curând. Sunt optimist în această privință, căci nu dezvolt o cultură a lamentației.

Lucian Nastasă: Sunt la rândul meu un susținător al interdisciplinarității. Din păcate, însă, o regăsim mai degrabă la nivelul declarațiilor și mai puțin în practică. Diferiți autori își propun explicit, în ultima vreme, să abordeze interdisciplinar o anumită temă – o declară în prefețe – însă, atunci când le citim lucrările, constatăm că ele nu se despart deloc de pozitivismul empiric. Despre interdisciplinaritate, nici vorbă.

În acest context, cred că o altă problemă merită atenție. E vorba de obligatoria distincție pe care trebuie să o facem între istoricii profesioniști pe de o parte și popularizatori sau „vulgarizatori” de celalaltă parte. Ce sunt unii, ce sunt ceilalți? Care sunt criteriile care ne permit să-i definim și să-i distingem?

Vulgata sau istoricul la televiziune

Smaranda Vultur: Suntem cu toții martori ai așa-numitei *vulgata* istorice, difuzată pe toate canalele TV și în presa scrisă, mai ales cu prilejul numeroaselor comemorări de care avem încă parte. Nu arareori acest tip de discurs istoric, format din ingrediente ideologice de toate culorile și marcat de tot felul de clișee, pătrunde și în școlile de nivel mediu sau liceal și e împărțit de un grup destul de numeros de amatori de istorie. De regulă, în asemenea împrejurări nu se apelează la specialiști, în ciuda faptului că de ei nu ducem lipsă. Sunt selectate – doar în aparență întâmplător – diferite persoane care apar pe scena publică, mulți amatori și veleitari, al căror discurs este prezentat ca fiind unul de specialitate. De fapt, ei produc un discurs hibrid, în care regăsim reziduuri ale limbajului de lemn, jumătăți de adevăr, amesturări ilogice de argumente scoase din context și folosite cu abilitate pentru a pleda cele mai neașteptate cauze. Chestiunea nu e lipsită de importanță, deoarece ea pune istoricii în fața necesității de a găsi strategii potrivite pentru a demonta prejudecățile și ideile gata făcute, ce se propagă și se instalează, uneori pe durată lungă, prin intermediul canalelor mediatice. Între sfera discursului specializat și publicul larg sunt în general puține punți de comunicare reală, specialiștii fiind obișnuiți să nu-și pună decât rareori problema audienței pe care o au paginile tipărite de ei.



Illusion merchant

Adrian Cioroianu: În ultimii ani am umblat mult prin licee, la invitația unor profesori, pentru a le vorbi elevilor despre diferite lucruri, mai ales despre istorie. Am putut constata că interesul pentru diferite teme a evoluat. La începutul anilor '90, toți erau interesați de teme precum regele Mihai, masoneria, legionarismul sau mareșalul Antonescu. Acum, însă, majoritatea își pun întrebări legate de alte probleme, de dăci, de exemplu, sau de tăblițele de la Tărtăria. Unii îmi cer să le explic dacă acestea din urmă erau într-adevăr carduri de calculator, ceea ce dovedește că ascultă ce le spun invitații la talk-show-ul lui Adrian Păunescu! În această privință, noi am pierdut deocamdată bătaia cu media. Vă atrag atenția, în modul cel mai serios cu putință, că istoricii în această țară nu au mai dat, în ultimii 15 ani, subiecte reale de dezbateră, poate cu excepția scandalului pornit pe marginea cărților lui Lucian Boia, însă nu din voința acestuia. Subiectele, atâtea câte au existat, au fost furnizate de regiștri, de poezi, de președinți, care vorbesc de holocaust și nu recunosc că discursurile lor au fost făcute de consilierii precum Ioan Scurtu. Aceasta ar fi o posibilă temă de reflexie pentru cei ce vor să analizeze istoriografia actuală. Personal, nu am nici un fel de rețineri în a-mi spune părerea la televiziune și, în ciuda unor mici atenționări pe care le mai primesc de la oameni pe care, altfel, îi stimez, sunt convins că, de fapt, acolo se poartă bătaia, în media, și acolo poate fi ea câștigată. Căci societatea noastră se structurează din ce în ce mai mult în funcție de imagine, de vizual.

Smaranda Vultur: Așadar, pledezi pentru prezența istoricilor în media?

Adrian Cioroianu: Cu toată convingerea. Cred că istoria e un produs și, dacă suntem de acord cu acest lucru, atunci acceptăm și ideea implicită de joc al cererii și ofertei. Prin urmare, te întreb în ce fel poți tu însuși să-ți vinzi marfa. Ajungi astfel să constăți că piața istoriografică se află în directă legătură cu media.

Leon Volovici: Cred că alta e, de fapt, problema pe care a ridicat-o Adrian Cioroianu aici.

Important e cu ce teme te prezinți la televiziune, în compania cui, pe scurt, cum tratezi istoria și nu faptul în sine de a apărea pe post.

Delia Cristina Balaban: Cred că e bine să avem o perspectivă realistă asupra a ceea ce poate însemna prezența istoriei în media. Televiziunea – pentru că ea a fost vizată în discuțiile de până acum – este, înainte de toate, un mediu vizual. Poveștile, în sens de discurs verbal, își găsesc mai greu locul acolo. Cu atât mai greu, cu cât publicul s-a transformat foarte mult. Cel tânăr are un alt fel de socializare mediatică, în sensul că e lipsit de răbdare, dorește prezentări dinamice, schimbări dese de cadre etc. Apoi, trebuie să avem în vedere dinamica raportului dintre televiziunile publice și cele private. Ultimele funcționează după principiul profitului, în vreme ce, pentru cele publice lucrurile sunt ceva mai complicate, nu numai la noi, ci în plan european. Finanțarea lor din bani publici le impune o serie de obligații, legate de grila de programe. Oriunde ne-am situa, însă, predomină informațiile senzaționale. Acest senzaționalism cultivat atrage prezența unor teme populiste. Așa se explică, de exemplu, audiența pe care o au emisiunile precum cea a lui Adrian Păunescu. Ele „prind” la un anumit gen de public.

Media funcționează după propriile ei reguli, nu numai la noi, ci peste tot. Persoanele care apar la televiziune, de exemplu, joacă anumite roluri. Există, între altele, rolul de specialist, care este un rol oarecare, așa cum e cel de moderator și altele. Unele persoane ajung să „într-o” în rol, să se confunde chiar cu el – cum se întâmplă bunăoară cu academicianul Dan Berindei – așa încât media continuă să folosească acea persoană. Faptul că acolo sunt invitați anumiți oameni nu înseamnă și că aceștia sunt cei mai buni în domeniul lor. Pentru televiziune e mai important să aibă un om care joacă bine acel rol, decât să aducă un specialist de la un institut, care, însă, e stângaci, e mai timid, vorbește încet etc., pe scurt, nu știe să se prezinte mediatic.

Leon Volovici: Mai există, fără îndoială, și alte criterii de selecție. L-aș aminti aici pe cel ideologic.

Delia Cristina Balaban: Desigur, cu atât mai mult cu cât nu întotdeauna există independență redacțională față de factorul politic. Pentru a rezuma, voi spune că regulile jocului mediatic sunt o realitate și, dacă istoricii doresc să aibă succes, trebuie să învețe să joace după acele reguli și să se gândească foarte serios la forma în care își prezintă produsul.

Florea Ioncoiaia: Cred că vorbim aici de două sfere oarecum distincte și care ar trebui să rămână distincte. Există o sferă academică și o sferă a publicului popular. Nici una nu este omogenă și etanșă în raport cu cealaltă. Nu sunt împotriva discursului academic sau savant care devine popular, dar nici nu mi se pare necesar ca orice discurs academic să devină popular. Cred că una dintre marile probleme ale istoriografiei noastre actuale și nu numai ale istoriografiei, de altfel, este lipsa de autonomie a demersului academic. Există impresia că istoricii ar trebui să fie cu necesitate un fel de etni popularizatori. Nu este nimic rău să o faci cine vrea să o faci, este chiar sănătos pentru toată lumea dacă se face cu talent și profesionalism, dar nu găsesc că aceasta ar fi un soi de datorie profesională a istoricilor. Trebuie să reinventăm istoriografia academică, eventual ca demers normativ, ca un model pentru felul în

care trebuie să se scrie istoria. Un model tehnic, desigur. Nu este deloc sănătos ca tonul în istoriografie să-l dea diverși indivizi, diletanți din naștere sau deprofesionalizați demult, care apar în schimb pe toate canalele media, la toate parastasele naționale. De altfel, nici nu știu dacă toți aceștia sunt de fapt niște popularizatori. Mi se pare că sunt mai degrabă mistificatori, care au făcut din cultul vulgar al trecutului o bună industrie...

Smaranda Vultur: L-aș întreba pe Adrian Cioroianu, care joacă un rol mediatic de felul celui definit aici de Delia Cristina Balaban și poate să facă referințe la experiența personală, dacă e invitat mai des ca istoric la televiziune de când e implicat și în politică și a devenit o persoană publică?

Adrian Cioroianu: Aș începe răspunsul cu o glumă. Contează probabil cum vorbești și cum arăți, iar dacă reușești să fi măcar mediocru la amândouă, atunci sunt ceva șanse să te mai cheme! Lăsând gluma la o parte, trebuie să constat că eu am pierdut din acest punct de vedere din momentul în care am intrat în politică. Aș putea să vă dau exemple, dar mă limitex la a vă spune că am observat la posturile publice o rezervă accentuată în a mă invita de când sunt și om politic.

Structura instituțională a cercetării, eficiență sau falimentară?

Smaranda Vultur: În România, cercetarea în general, cea istoriografică în particular, este finanțată în cea mai mare parte de către stat, prin intermediul câtorva instituții centrale: Academia Română, Ministerul Educației și Cercetării și, într-o mai mică măsură, Ministerul Culturii și Cultelor. Sistemul este, așadar, strict centralizat și controlat în parte de guvern, în parte de Academia Română. Marea problemă a cercetării a fost în această perioadă una de natură financiară. Lipsa fondurilor destinate cercetării are mai

multe cauze, unele care țin de starea generală slabă a economiei românești, altele de incompetență managerială și haosul administrativ. Este ușor de observat că extinderea aproape sălbatică a numărului de posturi sau chiar de instituții a avut loc paralel cu o dramatică reducere a resurselor. După anii de austeritate brutală instituită de regimul Ceaușescu, îndată după 1989 au fost reînființate rapid catedrele, posturile sau chiar instituțiile dizolvate în ultimii ani ai regimului comunist. Dar aceasta s-a făcut puțin sistematic și fără corelarea cu un proiect coerent de dezvoltare și de susținere financiară. Rezultatul imediat a fost devalorizarea și proletarizarea mediului academic. Această fragilizare a favorizat un deficit de autonomie a cercetării și a cercetătorului. În ciuda unor contribuții însemnate, mai cu seamă din partea Fundației pentru o Societate Deschisă, fondurile private sau străine nu au avut un rol major în evoluția cercetării.

Cercetarea are de suferit nu doar din cauza proastei finanțări, ci și datorită unei anumite anarhii axiologice, rezultat direct al absenței oricărui mediu critic și inovator. În lipsa acestuia, instituțiile centrale finanțatoare sunt acelea care stabilesc termenii de evaluare și criteriile de compensare, prin promovarea unei politici adeseori arbitrare și de circumstanță, dacă nu chiar direct implicată politic și părtinitoare. Este evident că subordonarea financiară este de asemenea un mijloc de a direcționa sau influența politicile de cercetare. Impunerea așa-ziselor teme de „interes național” stabilite de Academia Română canalizează eforturile unui mare număr de cercetători către ample lucrări colective, în care majoritatea dintre ei sunt niște simpli executanți ai ideilor-program. Încurajarea cercetării individuale creeatoare este neglijată.

Cercetarea este în continuare separată administrativ de învățământ. S-a încercat formarea unor catedre de cercetare pe lângă facultățile de profil, dar proiectul pare a fi fost între timp abandonat, o dată cu sfârșitul administrației ministrului Andrei Marga la conducerea Ministerului Educației. Cu toate acestea, facultățile sau catedrele de istorie se străduiesc să susțină, mai mult sau mai puțin vizibil, activitatea de cercetare istorică. Această intenție este frânată de infernalul program didactic al cadrelor universitare, îndeosebi al celor aflate în primii ani ai carierei, ca și de clientelismul ce mai domine în universități. Se poate spune că tot ceea ce a fost câștigat prin libertatea de expresie și comunicare riscăm să pierdem prin lipsa de resurse, incapacitate managerială și de comunicare și ca urmare a unui mediu academic personalizat, clientelar, dominat nu de puține ori de istoriografia tradițională.

Vasile Docea: La noi supraviețuește încă vechiul sistem, în care cercetarea este organizată separat de învățământ. Majoritatea institutelor de cercetare istoriografică sunt subordonate Academiei Române, ca autoritate centrală. Academia nu este doar o instituție de onoare și recunoaștere științifică, așa cum ar fi normal, ci ea se ocupă – înainte de toate – cu administrarea cercetării. În felul acesta, ea ajunge să joace pe piața intelectuală curiosul rol al unui arbitru, care e în același timp și jucător. Este o instituție ultraconservatoare, care tinde să se autoreproducă. Membrii în funcție îi desemnează pe noii membri, pentru a completa astfel locurile rămase vacante prin – de cele mai multe ori – deces. Cu o expresie consacrată, se poate spune că alegerea noilor membri se face după chipul și asemănarea



The Queen from Saba



celor vechi! Președintele Academiei, care deja își exercită cel de-al doilea mandat, este un istoric literar, care după căderea regimului comunist, deja la începutul anilor '90, sub umbrela unei declarate echidistanțe politice, s-a situat în fapt de partea forțelor conservatoare. Un alt exemplu: până în 2001, președinte al Filialei din Iași a Academiei, una din cele trei filiale regionale, aflată într-un mare centru universitar, unde funcționează, de asemenea, mai multe institute de cercetare, a fost un chimist, care s-a distins în trecut, între altele, în calitate de coordonator al doctoratului Elenei Ceaușescu. Și încă un exemplu, care, de data aceasta, se află în legătură nemijlocită cu tema noastră: președintele Secției pentru Științe Istorice și Arheologie (una din cele 14 secții științifice ale Academiei), care coordonează întreaga cercetare ce se desfășoară în institutele de istorie, este un istoric în vârstă de 80 ani, care a fost și încă mai este atașat paradigmei marxiste și metodelor de cercetare pozitivist-empirice. Ce șanse mai pot avea eventualele încercări de înnoire a discursului istoriografic? În contextul descris mai sus, întrebarea pare să fie una retorică. Academia Română continuă să decidă soarta cercetării, prin administrarea banilor publici, fără ca ea să poată fi controlată prin mecanisme publice. E o instituție de tip feudal, care conservă și propagă, ierarhic, reflexe clientelare.

Există însă și un alt neajuns al organizării instituționale a cercetării, care poate fi rezumat prin expresia „salariu pe viață”. Academia este finanțată de la bugetul de stat, iar ea finanțează, la rândul ei, institutele de cercetare. Finanțarea institutelor înseamnă, în principal, acoperirea salariilor lunare ale cercetătorilor și achitarea cheltuielilor de întreținere. De o finanțare nemijlocită a unor proiecte de cercetare nu este vorba decât în cazuri foarte rare. Cercetătorii sunt angajați pe o perioadă nedeterminată, adică până la ieșirea la pensie. Această situație a provocat, în institutele Academiei, o anumită separare între finanțare și eficiență. Cunosced cercetători care au fost angajați o viață întreagă în asemenea institute și care au ieșit la pensie fără să fi publicat măcar o carte sau fără să fi obținut titlul de doctor. Pe de altă parte, există cercetători ale căror rezultate sunt admirabile. Meritul rezultatelor bune ține de calitățile personale ale acestora. Având în vedere cele două tipuri de performanțe, îmi pot permite să trag concluzia că instituția academică este indiferentă față de eficiența actului de cercetare. Departe de a încuraja performanța, ea o tolerează, însă în aceeași măsură permite și impostura. Ceea ce o face inutilă.



The Ghost' Song from the Red Vel

Care ar fi soluțiile? Academia nu vrea să renunțe la institutele pe care le patronează, fapt subliniat în repetate rânduri de membrii ei. Această încăpățănare însă, poate avea urmări dezastruoase asupra cercetării, pe termen mediu și lung. O posibilă soluție ar consta în transferarea tuturor institutelor de cercetare către universități, afilierea lor, în funcție de specific, la diferite facultăți sau catedre, ceea ce le-ar trece în subordinea Ministerului Educației și Cercetării, așa cum, de altfel, propun unii cercetători. În felul acesta s-ar atinge un scop deloc neglijabil: legătura necesară dintre cercetare și învățământ. Măsura ar conduce la o restructurare a modului de organizare și funcționare a institutelor, în sensul renunțării la „salariile pe viață” și adoptarea finanțării pentru proiecte, ceea ce ar înlesni înnoirea cercetării și ar încuraja performanța. Pentru a evita centralizarea excesivă, o asemenea soluție poate fi aplicată eficient doar în conexiune cu o alta, care constă în descentralizarea teritorială a administrării și finanțării cercetării. Asta ar presupune crearea unor forme regionale de administrare a învățământului și cercetării. Un lucru normal pentru o societate democratică liberală, dar care pare destul de greu de acceptat la noi, unde întreaga problemă este condiționată de descen-

tralizarea politică și administrativă, aproape inexistentă. Pe de o parte, centrul nu vrea să piardă controlul, pe de altă parte, mă întreb dacă, la nivel regional, lumea e pregătită să-și asume această responsabilitate.

Ottmar Trașcă: Structura Academiei este într-adevăr foarte greoaie. Nu trebuie să ne mirăm că nu există resurse, căci acestea sunt înghițite de un aparat birocratic extrem de numeros. Nu numai numeros, ci și opac. Mi-am dat seama de acest lucru ori de câte ori am făcut demersuri pentru obținerea de granturi pentru cercetare. Academia Română trebuie reformată. Nu aș merge până acolo încât să susțin că institutele de cercetare trebuie scoase de sub tutela Academiei. Ele funcționează și în alte țări tot sub tutela academiilor respective, în Cehia, de exemplu, sau în Polonia, unde lucrurile merg foarte bine. Categoriec, însă, ele trebuie descentralizate, iar organizarea colectivelor de cercetare trebuie raționalizată. Există încă diferite colective de cercetare, care sunt organizate după criterii depășite.

(Continuare în numărul următor)



Ada-Kalech in Sunlight

Despre viața culturală a germanilor din Banat și Transilvania între 1821-1867 (I)

■ Elena Grîf

In secolul al XIX-lea trăiesc germanii în Banat, Transilvania, regiunea Sătmărului, în Maramureș, Bucovina și Basarabia. Dintre aceștia doar sașii¹ formează o comunitate națională germană, stabilă, cu o cultură veche de secole, o biserică națională, instituții proprii și administrație proprie. De altfel ei sunt singurii dintre germanii din Transleithania și din Ungaria, care sunt bine organizați din punct de vedere politic. Doar ei dispuneau de o conștiință națională puternică, de autonomie teritorială (până în 1876) și de instituții economice, bisericești și clericale, naționale și autonome.² Germanii din celelalte provincii amintite, sunt veniți în majoritatea lor în secolul al XVIII-lea, cei din Basarabia așezându-se aici în secolul al XIX-lea. În acest moment al existenței lor, ori numărul lor este prea mic, ori nu ocupă în mod compact o regiune (cu excepția poate a șvabilor bănățeni), pentru a forma o comunitate națională.

Veniți din mai multe regiuni ale Imperiului Romano-german, în special însă din sud-vestul Germaniei, germanii din Banat fac parte din grupul așa-numiților șvabi dunăreni, germanii așezați de-a lungul văii Dunării după alungarea turcilor din Europa Centrală și de Sud-est.³

În această perioadă germanii din regiunile amintite își trăiesc încă viața izolată unii de alții, ei reformând o singură comunitate națională, conștientizarea șanseii unui destin comun având loc abia spre sfârșitul secolului al XIX-lea și în special în timpul primului război mondial și după terminarea acestuia. Acest lucru se datorează de altfel, modulului în care s-a făcut colonizarea de către

Curtea de la Viena și obiectivelor ei. Spre deosebire de colonizarea medievală a sașilor transilvăneni ea nu a urmărit și nici nu a creat un grup etnic închis, organizat pe stări, care să dispună de drepturi și obiective politice proprii. Autoritatea statală nu a urmărit obiective politice și în nici un caz naționale cu șvabi colonizați. Aceștia reprezentau interes pentru Curtea de la Viena în special ca plătuitori de impozite și recruți supuși ai statului absolutist.⁴

Perioada de după epoca iosefină este marcată pe plan cultural în Transilvania de urmările pătrunderii ideilor iluministe dar și de reculul resimțit în întreg Imperiul Habsburgic după moartea lui Iosif al II-lea datorită contraofensivei feudale, a abrogării reformelor lui Iosif și în special după războaiele napoleoniene, în era Metternich. În anii de după moartea lui Iosif al II-lea numiți “anii liniștiți”, viața spirituală a sașilor transilvăneni nu cunoaște lucruri remarcabile, ea intensificându-se abia în deceniul al treilea al secolului al XIX-lea, în perioada “Vormärz”, în deceniile anterioare lui martie 1848, atunci când s-a pus problema precizării atitudinii și a poziției sașilor transilvăneni în contextul economic și politic din Transilvania acelor vremi.⁵ În jurul anului 1830 începe o perioadă considerată în general a fi reformistă.

Până la afirmarea romantismului maghiar, viața culturală germană din Banat nu cunoaște problema națională deoarece încă nu există o societate maghiară la orașe. Asaltul întârziat al romantismului maghiar s-a îndreptat împotriva vieții culturale germane din orașe punându-i pe germani să-și afirme atașamentul față de Ungaria și maghiarime prin învățarea limbii maghiare. Nu mai era suficientă loialitatea față de stat. “Renașterea poporului maghiar a măcinat burghezia germană a orașelor...”.⁶

Dacă în cazul sașilor, influența iluminismului a fost mai puternică, în cel al șvabilor bănățeni

premiile răspândirii ideilor iluministe erau mult mai precare, prin urmare nici urmările iluminismului în Banat nu au avut o anvergură deosebită.

În epoca reformelor curentul spiritual dominant a fost romantismul. În satele șvabești el nu a lăsat însă nici o urmă.⁷

Viața spiritual-culturală din Transilvania în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-a aflat sub semnul ideilor naționalismului liberal chiar dacă în urma evenimentelor din 1848-1849 unitatea dintre liberalism și naționalism a fost ruptă. Însă viața culturală din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea a fost modelată de către cei pentru care evenimentele de la 1848/49 au fost evenimente cruciale.⁸

Secolul al XIX-lea înseamnă pentru sașii transilvăneni un efort uriaș, făcut în vederea păstrării identității lor naționale, a statutului lor autonom, în timp ce pentru șvabi acest efort a avut menirea conturării și afirmării unei identități naționale confruntată încă de la începuturile formării ei cu pericolul unui eșec. În timp ce sașii încă mai beneficiau de autonomia garantată de Universitatea Săsească, șvabi bănățeni oscilau între statutul de cetățeni ai Ungariei, ai Voivodinei Sârbești și ai Banatului Timișan, nefiind însă în situația de a avea propria structură administrativă națională.

Germanii bănățeni Învățământul

Până în anul 1848 învățământul din Ungaria a fost reglementat de *Ratio Educationis II* din 1806, emis de împăratul Francisc al II-lea. Ea a stabilit desfășurarea învățământului în respectiva limbă maternă.⁹ Totodată a pus pe picior de egalitate limba maghiară cu celelalte discipline de studiu și a redus în mod substanțial numărul disciplinelor de învățământ favorizând latina, dialectica și retorica.¹⁰ Disciplinele de studiu erau religia, scrisul, cititul, aritmetica și bazele limbii latine.¹¹ Deja de la începutul secolului, iar la Timișoara încă din 1790, administrația școlară maghiară a început impunerea limbii maghiare în școlile germane din Banat. Din 1833 învățătorii au fost obligați să predea și în maghiară. O lovitură pu-



Oculti Sign

ternică a primit învățământul german din Banat în anul 1844 când a fost desființată școala normală (preparandă de învățători) germană de la Timișoara, pregătirea învățătorilor pentru școlile germane desfășurându-se din acest moment numai în afara Banatului, în Ungaria. Cu toate acestea, până la 1848 învățământul german din Banat s-a dezvoltat aproape nestingherit. În 1823 în cele trei comitate ale Banatului (Caraș-Severin, Timiș și Torontal) funcționau 135 de școli elementare germane cu 164 de învățători. Pe lângă acestea mai existau șapte școli în care germana era studiată ca materie secundară.¹² În granița militară germană și română funcționau încă 27 de școli cu limba de predare germană.¹³ Numărul școlilor germane a crescut până la 1859 la 155 de școli confesionale unitare și la 7 școli confesionale mixte. În același timp în granița militară bănățeană (germană) existau 11, respectiv 7 asemenea școli confesionale alături de 12 școli elementare de stat.¹⁴ În granița militară germană funcționau 11, respectiv 7 asemenea școli și 12 școli erariale elementare cu limba de predare germană.¹⁵

După desființarea școlii normale de învățători germani de la Timișoara din anul 1844 s-a încercat suplینirea acestui gol prin înființarea școlii normale catolice de la Vârșet în anul 1852.

Un rol important l-au avut instituțiile de învățământ susținute de către diferite ordine religioase cum au fost piaristii și franciscanii, care au continuat înființarea de gimnazii, începând deja în secolul trecut (Timișoara, Caransebeș, Becicherecul Mare, Arad, Lugoj, Periam, Lipova, Vârșet și Oravița).

În 1845 s-a încercat reorganizarea învățământului catolic din Ungaria, în sensul că s-a urmărit mărirea numărului de clase elementare de la trei la patru, schimbare care a fost amânată însă până în anul 1848.

Mai mult, între 1849 și 1860 învățământul german din Banat a mai cunoscut o perioadă benefică mai ales în timpul existenței Voivodinei sârbești și a Banatului Timișan.¹⁶ S-au făcut însă și în perioada 1847-1867 eforturi de a extinde folosirea limbii maghiare în biserică și în școală. La 1859 existau în Banat 166 de școli uniconfesionale și 14 confesionale mixte cu limba de predare germană.¹⁷ Începând cu anul 1859 educația fetelor din Timișoara, Periam, Lipova, Vârșet și Oravița a fost preluată de către călugărițe. În același timp au fost înființate primele școli reale de la Panciova, Vârșet și Kikinda Mare mai existând școli gimnaziale la Becicherecul Mare, Arad și Lugoj.¹⁸

Introducerea limbii maghiare la gimnaziul din Timișoara a provocat și reacții ale învățătorilor germani, care sub conducerea inspectorului școlar Josef Rill și a pedagogului și istoricului Johann Heinrich Schwicker au înființat în 1861 „Societatea învățătorilor bănățeni” („Banater Lehrerverein”), care mai târziu va purta numele de „Societatea învățătorilor din Ungaria de Sud”.

Tot în această perioadă au loc și primele încercări de organizare a învățământului superior. La începutul anilor patruzeci episcopul Josef Lovnovics a strâns fonduri pentru înființarea unui liceu la Timișoara din care urma să se dezvolte o universitate. În 1846 aici și-au deschis cursurile facultatea juridică și filozofică la care urma să se adauge seminarul teologic ca și facultate de teologie. Deja la sfârșitul anului școlar 1847/48 această instituție de învățământ superior și-a încetat activitatea.¹⁹

Alegorie și realitate în unele proiectii actuale despre SUA

■ *Marius Jucan*

Uimitoare sunt evenimentele anunțate în proiectiile tot mai numeroase despre SUA. Un covor (zburător) mediatic face înconjurul pământului, împărțind cu dărnicie proiectii, într-un tot mai vizibil, mai agresiv stil apocaliptic. Printre cifrele statisticilor și estimările geostrategice privind starea generală a super-puterii mondiale, țesătura profetică a covorului e pe alocuri tocită, chiar ruptă, și în întreaga ei alcătuire, străvezie. Se întrevede așadar, caierul alegoric și mâna care îl toarce, nu prea limpede însă, și nu tot timpul. Convocat de asemenea profetii travestite în haina lor profană, citește analize politice, diagnoze ale hegemonismului american (deși de dragul preciziei ar fi mai bine să le botezăm „povești”), cititorul stă cu sufletul la gură, bombardat de prezicerile sumbre despre felul în care, încet-încet, ori de-a dreptul peste noapte, America sfârșește. America decade, se scufundă, pierde, dispare cu democrația ei liberală în stare de șoc, cu economia în recesiune, cu cultură agonică și consumeristă ce face doar apologia pieții, cu marele vis american trădat în cinism, cu modul de viață american paralizat de urgia corectitudinii politice, cu violența explozivă a diferitelor medii sociale, în fine (dar lista poate continua în mintea cititorului nostru), cu războiul împotriva terorismului localizat în Afganistan și Irak, îndreptat însă spre alte colțuri ale lumii, în viitoare rate intervenționiste. America vrea doar putere. E cauza pentru care, negreșit, pierde.

Să fie vorba oare de o altă Americă, cea de după septembrie 2001, ori e vorba de America de totdeauna, inclusiv de cea a secolului 20, pe care mai ales acum, în fine, o cunoaștem cu adevărat?

Uimirea cititorului, profitabilă până la un punct, căci orice uimire e un spectacol mai interesant uneori decât ceea ce stă înaintea ochilor uimitului, se leagă de paradoxul alegoric al oricărei profetii. Pentru a cuprinde întreaga realitate, alegoriștii profetii se întrec să o depășească, și fatalmente, datorită iscusinței lor, reușesc. Alegoria profetii politice e o supra-realitate, o realitate totalizantă, în același timp o depășire a realității politice propriu-zise. Prea numeroase analize și diagnoze privind hegemonismul american folosesc cuplul de forță alegoric-apocaliptic, pentru a ne persuadea că viabilitatea sistemului american se apropie de sfârșit. Prin comparație, și pentru a întretine mirarea cititorului, nici o proiectie serioasă nu prevedea înainte de anul 1989 căderea comunismului. Faptul a avut loc cu o neașteptată discreție, citește fără nici cel mai mic anunț apocaliptic. Nu s-a scris nici o carte răsunătoare prevestind destrămarea URSS, sfârșitul lagărului socialist, sfârșitul războiului rece. Să fi fost chiar o chestiune marginală?

Uimirea cititorului atinge, credem, cote maxime, atunci când făcând regula de trei simplă a hegemonismului american cu celelalte hegemonisme care au brăzdat câmpurile de luptă ale ultimului veac, cititorul va începe să iscodească locul de unde vine atâta poftă de apocalipsă pentru destinul Americii. Alegoria își are locul bine fixat în discursul puterii, fie acesta religios, ideo-

logic, politic, tot așa cum alegoria naratorului stă ascunsă în povestirea în ramă, acolo unde diverșii povestitori își dispută cu ardoare rolul principal chiar cu autorul. Captați de viteza turnirului profetic, profetii-analiști rostuiesc totuși prea curând festinul mortuar al Americii¹, în loc să taie prin zgomotul și furia mediatică o fereastră spre „depășita” realitate. Deasupra cărei realități zboară oare covorul profetiiilor despre America? De pe care metereze ale realității se vede norul apocaliptic al sfârșitului Americii?

Mai mult decât s-ar crede, proiectiile politice despre America sunt ombilical legate de cele despre Europa cea nouă, și nu sunt, nu pot fi, după cum se vede, o îndeletnicire mărginașă. Nume ilustre ale gândirii contemporane precum filosofii Jürgen Habermas, Richard Rorty, Jacques Derrida, Ronald Dworkin, Noam Chomsky, Peter Sloterdike² au intervenit adesea în ultimul timp, punând diferit accentele lor inconfundabile în torentul profetic despre America. De fiecare dată, ni s-a părut, pozițiile făcute publice de prestigioșii autori priveau mai ales un anume exercițiu al alegoriei ieșite din țigăni de care administrația Bush a făcut exces atunci când a pus în circulație formule emfatică ca „axă a răului”, „noua ordine”, „state-haimana” (*rogue states*), „Europa veche și cea nouă”, ș.a.m.d. Nu aceeași grijă pentru adevăr o manifestă însă, profetii mediatici.

A devenit însă un loc comun ca alegoria măreției periculoase, (războinice) a Americii care

se „agață” de rolul de putere globală, nemaiaivând pare-se alt punct de sprijin, să fie comparată cu realitatea unei Europe Unite, pacifiste și pacificatoare, tot mai prospere, pregătită să-și deschidă porțile pentru cei ce odinioară fuseseră lăsați dincolo de curtea Europei. Condiția de a fi doar în mod alegoric un european, un european prin bunăvoința altora, e de-acum dată uitării. Viitorul acestei părți de lume e cel al Uniunii Europene, care ar trebui, după proiectia filosofului Jürgen Habermas, să renască, să devină, cu alte cuvinte, iar „nouă”, (după modelul iluminist) pentru a fi ea însăși. Unde se poate trasa cu siguranță granița dintre nou și vechi în Europa, astfel încât proiectia noii Europe să nu suferă amănare, dar nici să excludă pe cineva, iar europenii codași să-și facă temele, cum se spune în jargonul mediatic, bine și la timp? Greu de spus, și mai greu de făcut. Dar și mai problematică pare să fie relația mai noilor ori mai vechilor europeni cu ceea ce stă de veacuri înafara Europei: America, Rusia, China, Islamul. Și desigur cu proiectiile, profetiiile ori alegoriile politice despre aceste părți ale lumii.

Din grupul celor care au primit de curând botezul noii Europe, scriitorul maghiar Esterházy Péter privește într-un fel foarte „est-european” argumentele habermasiene ale „renașterii europene”³. El mărturisește că fiind, pe vremuri, un est-european, apoi un central-european, invitat la „masa rotundă” a proiectiilor despre



The Lonely Pine



Europa, s-a trezit deodată un european-nou, unul care nu aparține însă „nucleului european” restrâns, alcătuit de viziunea habermasiană a noii Europe. Esterházy Péter scrie că maghiarii „nu au simțit nici aroganța americană, și cu atât mai puțin povara ajutorului primit”, așa cum, adăugăm noi, l-au simțit, mai întâi ajutorul și abia apoi aroganța, unii dintre europeni. Ce-ar mai fi pentru avangarda Europei celei noi, bătrâna Europă de Est, dacă nu o stânjenitoare povară ?

Nu foarte diferit de aceste neliniști reale est-europene, se exprima într-un fel cu adevărat profetic Andrei Pleșu⁴, când cu zece ani în urmă scria despre felul în care Europa se vede din perspectiva unui est-european, pentru care „renașterea europeană”, separările dintre europeanul cel nou și cel vechi, sunt reminiscențe ale unor realități încă dureroase pentru noi, cei care în Estul Europei fuseserăm constrâniți de ingineriile noutăților comuniste. Mai mult, pentru un est-european există chiar o fascinație a „vechii” Europe, cea pe care, scria Andrei Pleșu, încercăm neîncetat să o recuperăm. Într-un posibil și necesar inventar al acestei Europe vechi ar încăpea, continuă autorul citat, figura *intelectualului nerentabil*, cel pe care profetiile actuale îl ignoră cu desăvârșire, căci, într-adevăr, cui poate folosi un ins care „nu se livrează” la timp și în cantitatea cerută (ghilimelele noastre), care nu are un patronaj pragmatic pentru ideile, dar mai ales pentru responsabilitățile sale? Cui ar folosi un om nou care ar fi oarecum, cum spune autorul nostru, „după capul său” ?

Cât de europeni vor să fie europenii, vestici, centrali și estici, cât de noi ori de vechi, nu e



Sieanna

locul să ghicim aici, dar tare am vrea să știm. Cetățenii viitoarei Europe unite vor putea fi, bănuim, mai ecumenici în europenismul lor, ori mai confesionalști, aceasta ducând la grade diferite ale apartenenței reale la Europa. Unii se vor considera, să zicem, europeni de-adevăratalea, dar nu vor putea fi europeni reali, din cei care contează în primul rând. Alții vor fi europeni reali, înstrăinați însă de idealurile unei Europe adevărate. Un spirit atotcuprinzător al alegoriei

definitiv instalate în normele profetei împlineite va împărți în sfârșit dreptate europenității. Încă o proiecție, o profecie ori doar o speranță ?

NOTE

1. Emanuel Todd, *Moartea imperiului. Eșeu despre destrămarea sistemului american* Albatros, 2003.
2. Am crezut de cuviință să trecem la subsol o prezentare, fie și sumară a unor articole, eseuri, luări de poziții recente ale personalităților menționate mai sus. Jürgen Habermas și Jacques Derrida, 'After the War: The Rebirth of Europe', articol publicat concomitent în germană și respectiv franceză de Frankfurter Allgemeine Zeitung și La Liberation, 31 mai 2003, Richard Rorty "Der unendliche Krieg. Die permanente Militarisierung Amerikas: Wie die Regierung Bush den 11 September für den eigenen Machterhalt ausgenutzt hat", Süddeutsche Zeitung, 7. 9. 2002, Richard Dworkin, "Terror & the Attack on Civil Liberties", The New York Review of Books, November, 6, 2003, "Maschinen, die Macht ausüben" interviu cu Noam Chomsky in Süddeutsche Zeitung, 1. 10. 2002. "Nach ein Meister des Vergleichs: Peter Sloterdijk zu USA und Israel", Süddeutsche Zeitung, 25. 9. 2002. De asemenea, mai pot fi cuprinse contribuțiile lui Tony Judt, "Is Own Worst Enemy", The New York Review of Books, August 15, 2003, "Israel: The Alternative", idem, October, 16, 2003, Arthur Schlesinger Jr., "Eyeless in Iraq", The New York Review of Books, October 23, 2003, Thomas Powers, "Secrets of September 11", The New York Review of Books, October 10, 2002, și "The Vanishing Case for War", idem, December 4, 2003.
3. Esterházy Péter, "Reporting from the Moon", Hungarian Quarterly, no. 171, Autumn, 2003.
4. Andrei Pleșu, "Noua și vechea Europă", Dilema, nr. 44, 1993.

→ urmare din pagina 2

fenomenului integrării europene, nefiind luate în calcul costurile economice și sociale ale acestui demers. Ne găsim din nou în sfera "mimetismului", guvernul din acea vreme pledând pentru o Europă a patriilor, în care transferul de suveranitate să fie limitat.

România a depus cererea de aderare în 1995. Schimbarea de regim politic din 1996 anunța o ameliorare a imaginii României în exterior, pierdută la scurt timp prin lipsa de coerență a politicilor guvernului Ciurbea. Cererea de aderare a României a fost analizată de Comisia Europeană care a elaborat și dat publicității *Opinia sa* (22 iunie 1997)⁵. Aceasta a procedat la o radiografiere a situației țării noastre în lumina criteriilor de la Copenhaga (1993). Se remarcă faptul că România acționa politic în direcția bună, dar că rămăneau unele lucruri de făcut în domeniul privatizării, consolidării regimului juridic și coerenței politicilor economice, concurenței și adoptarea acquis-ului comunitar.

Concluzia Comisiei exprimată în *Opinie* era în mare parte defavorabilă României. Aceasta nu putea face față, conform Comisiei, obligațiilor economice pe termen mediu.

Guvernul României a răspuns acestei *Opinii* în septembrie 1997, criticând lipsa de înțelegere a Comisiei europene pentru transformările economico-sociale ale României. Executivul de la București critica și strategia de lărgire a UE care, în opinia sa, crea două grupuri de țări, tratate diferit deși UE și-a propus să respecte principiul egalității de tratament a tuturor statelor candidate. Se critica totodată propunerea Comisiei ca reforma instituțiilor europene ce urma să se facă prin noul tratat de la Amsterdam să cuprindă doar 20 de state⁶.

România a răspuns Comisiei în 1997 și prin lansarea "*Programului Național de Adoptare a Acquis-*

ului Comunitar", susținut de toate partidele și formațiunile politice. În acest document, România anunța intențiile sale de a crea o economie de piață funcțională, control strict la frontiere, cadru macroeconomic stabil, consolidarea cadrului legislativ de consolidare a proprietății etc. Realizările modeste ale guvernului român în perioada imediat următoare au dezamăgit UE. Ca urmare, statul român nu s-a găsit în grupul "țărilor de la Luxembourg" (1997)⁸. Consiliul European de la Luxembourg (1997) a decis convocarea în primăvara anului 1998 a Conferinței Interguvernamentale bilaterale pentru a începe negocierile cu Cipru, Ungaria, Polonia, Estonia, Cehia și Slovenia.

În ciuda eșecului de la Luxembourg, România a continuat dialogul cu UE, astfel că lansarea "*Programului național de adoptare a acquis-ului comunitar*" a fost urmată de discuții între instituțiile românești și cele ale UE. Instituțiile europene își propuneau să sprijine România în modernizarea infrastructurii, în protecția mediului, în dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii, în reforma administrației publice și a statisticilor. Din nefericire raportul prezentat de Comisie în 1998 remarcă slabele performanțe economice ale guvernelor din anii 1996-1998.

Momentul istoric al României a venit în 10-11 decembrie 1999 la Helsinki, când Consiliul European a decis să organizeze (februarie 2000), conferințe interguvernamentale bilaterale pentru începerea negocierilor cu România, Slovacia, Letonia, Bulgaria și Malta⁹. De data aceasta, cei 13 candidați erau grupați într-un cadru unic, care să le asigure deplina egalitate.

Pregătirea acestui Consiliu european de la Helsinki s-a făcut la Viena (11-12 decembrie 1998) când Consiliul a invitat Comisia să elaboreze un Raport asupra țărilor candidate.

Comisia condusă de Romano Prodi s-a arătat mult mai receptivă la problemele Europei Centrale și de Est. Raportul privind România cerea acestei țări să îndeplinească două criterii : să mobilizeze resurse financiare adecvate și să implementeze o reformă structurală a instituțiilor de îngrijire a copiilor și să îmbunătățească situația macroeconomică. Raportul Comisiei din 1999 este marcat evident de contextul crizei din Kosovo. Comisia pune în prim plan aspecte politice favorabile României. Era și o consecință a atitudinii României față de bombardarea Iugoslaviei. Acceptarea statului român la negocieri era evident un pas înainte în drumul către UE.

Negocierile cu România au fost deschise la 16 februarie 2000. Guvernul a încheiat la 26 mai 2000 discuțiile pentru 5 capite: întreprinderi mici și mijlocii, știință și cercetare, educație, formare profesională și tineret, relații externe și politică externă și de securitate comună. Au fost transmise documente de poziții pentru concurență, statistică, dreptul societăților comerciale, protecția consumatorului, cultură și audio-vizual, telecomunicații și tehnologia informațiilor, unele vamală, precum și politica în domeniul transporturilor. Negocierile cu Uniunea Europeană au relevat încă o dată lipsa de pregătire a instituțiilor românești, fapt demonstrabil mai ales prin inexistența unor specialiști în diferite domenii ale integrării. La aceasta s-a adăugat insuficienta coordonare între ministere și stângăciile guvernării din anii 1999-2000. Se constată însă o îmbunătățire a negocierilor și o strategie mai clară în acest sens începând cu 2001, fapt relevant constant în rapoartele instituțiilor europene¹⁰.

Decizia de la Helsinki a fost una politică, România acuzând grave întâzieri economice,



Song for Katheryn from the Tour (Triptych)

administrative, juridice. Aceste întârzieri s-au adâncit în anii 1999-2000. Poziția oficială a României față de viitoarea arhitectură europeană ce urma să se discute la Nisa (noiembrie 2000) era în favoarea unei "Europe Unite a Națiunilor". Poziția României se apropie foarte mult de cea a Marii Britanii, țară prea puțin dispusă la cedări de suveranitate față de Uniune.

Reforma instituțiilor europene de la Nisa (2001) încadrează România în viitoarea UE lărgită¹¹. România a devenit mult mai activă în relațiile cu Uniunea Europeană, ea având reprezentanți în Convenția Europeană, care au exprimat puncte de vedere românești față de Constituția unei Europe unite de mâine¹².

Din nefericire, slabelle performanțe economice, lipsa unui cadru juridic și economic adecvat exigențelor UE, împingând tot mai mult în viitor termenul de aderare a României. Ridicarea obstacolelor la libera circulație a românilor în spațiul Schengen, la începutul anului 2002, este un semnal pozitiv că România a început să facă progrese, mai ales în controlul la frontiere și adoptarea unei legislații compatibile cu cea europeană în acest domeniu. Raportul de țară al Comisiei europene privind România din 2002 remarcă progresele economice realizate, dar spre deosebire de Bulgaria, România n-a primit statutul de economie funcțională de piață, criteriu important pentru a finaliza negocierile cu UE. Nici raportul Comisiei din 2003 nu a adus o schimbare în acest caz, utilizându-se o formulă ambiguă care afirmă că România poate fi considerată o economie funcțională de piață dacă continuă progresele satisfăcătoare înregistrate până în acel moment¹³. România continuă să îndeplinească criteriul politic, a făcut progrese economice, a operat reforme structurale, a progresat în adoptarea acquis-ului comunitar, a luat măsuri antiinflaționiste, dar are probleme cu corupția generalizată care afectează întreaga societate românească, are o slabă capacitate administrativă de implementare a legislației adoptate. Totodată, Comisia critică lipsa de reformă totală în domeniul energiei, agriculturii, protecției mediului, minelor etc. În același timp se remarcă accente pozitive în

cea ce privește controlul inflației, unele măsuri de combatere a corupției (vezi Parchetul Național Anticorupție), a protecției minorităților etnice, în special a etniei rromilor.

Raportul din 2003 este în ansamblul său pozitiv, permițând continuarea negocierilor cu Uniunea Europeană. Perspectivele anului 2004 nu sunt prea încurajatoare având în vedere că în România este un an electoral și din acest punct de vedere se așteaptă o încetinire a ritmului reformelor structurale.

Se poate remarca totuși că din 1995, când România a depus cererea de aderare la UE și până în 2003, România, în ciuda întârzierilor sale economice a înregistrat pași semnificativi spre finalizarea negocierilor de aderare și semnarea tratatului de preaderare cu Uniunea Europeană în 2005.

Cu toate acestea, se poate constata că au rămas capitole importante de negociat cum sunt agricultura, politicile privind concurența, politicile de dezvoltare regională, energia, justiția și afacerile interne, previziunile financiare și bugetare etc., care necesită voință politică și operarea unor reforme imediate.

Creдем că negocierile României cu Uniunea Europeană vor fi afectate și de aderarea grupului celor 10 state în mai 2004, prima mare lărgire în istoria construcției europene. Din acest punct de vedere, România își poate construi o nouă strategie de negociere, mai ales că perspectivele integrării imediate nu sunt totdeauna însoțite de efecte pozitive. În cazul agriculturii, spre exemplu, România va trebui să negocieze statutul celor peste 4 milioane de gospodării țărănești individuale pentru care nu vor mai exista subvenții începând cu 2011-2012. În același timp, credem că va fi foarte dificil de liberalizat prețul energiei, având în vedere consecințele sociale pe care le implică etc. Întârzieri vor persista și în domeniul administrației publice, mai ales că statul român nu are suficienți funcționari specializați care să pună în aplicare legislația comunitară. ■

NOTE

1. A se vedea François Guilhaudis, *La nouvelle Europe: un continent en transition*, în *L'Europe en transition*, Paris, éditions Montchrestien, 1993, pp.137-150. Flore Pop, *La Roumanie: Les mecanismes juridiques de la transition*, Cluj, Editions de la Fondations Alpha, 2000; János Kornai, *Drumul nepeșit al transformării*, București-Cluj, Editura Kriterion, 2000; Vladimir Tismăneanu, *Spectrele Europei Centrale*, Iași, Polirom, 2001.
2. *Quelles frontières pour l'Union Européenne?*, în Ramses'96, Synthèse annuelle de l'actualité mondiale, L'Institut français des relations internationales, Paris, Dunod, 273-283; Christian Lesquene, Françoise de la Serre, Jacques Rupnik, *Quelle intégration pour quelle Europe?*, în *L'Union Européenne ouverture à l'Est? sous la dir. Christian Lesquene, Françoise de la Serre, Jacques Rupnik*, Paris, PUF, 1994, pp. 111-136.
3. Radu Gog, *Ațiuni și strategii ale României pentru integrarea în Uniunea Europeană*, în *Paradigme în relațiile internaționale*, volum coord. de Vasile Vese și Adrian Ivan Cluj-Napoca, Ed. Accent, 2001, p. 203.
4. A se vedea *Acordul european de asociere între România și UE* publicat pe site-ul Ministerului Afacerilor Externe al României.
5. A se vedea *De la Essen la Cannes, Itinerarul strategiei românești de aderare la UE*, București, Ed. Academiei Române, 1995, pp.145-227.
6. *Agenda 2000. Avis de la Commission sur la demande d'adhésion de la Roumanie à l'Union européenne*, supl. 8/1997, OPOCE, Luxembourg, p. 92.
7. Alexandru Herlea, *La Roumanie et l'Union Européenne, bilan et perspectives*, în *Revue de l'Europe Centrale*, tome 5, no. 1, 1997, pp. 9-27
8. *Deciziile Consiliului european de la Luxembourg*, 12-13 decembrie 1997, p. 2.
9. *Regular Report from the Commission on Progress towards Accession by Each of the Candidates Countries*, European Commission, IP/99/75, p.1.
10. Vasile Pușcaș, *The Accession Negotiations of Romania to the European Union. Complexity in Approaches and result*, în *Euro-Atlantic Studies*, University of Bucharest, Centre for Euro-Atlantic Studies, no. 5, pp. 5-11 și *Idem, Negociind cu Uniunea Europeană*, București, Editura Economică, vol. I-IV, 2003.
11. A se vedea *Tratatul de la Nisa*. Text tradus și comentat, sub coord. Vasile Vese, Adrian Ivan, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2001.
12. A se vedea Ion Jinga, *La Convention sur l'avenir de l'Europe: défi et opportunité pour la Roumanie*, în *Transylvanian Review*, Cluj-Napoca, Romanian Cultural Foundation, Center for Transylvanian Studies, volume XI, No.4, Winter, 2002, pp. 118-134.
13. 2003 Regular Report on Romanian's progress towards accession pe site-ul Uniunii Europene, www.europa.eu.int, p.121.

Legi despre carte

■ Adrian Grănescu

Înainte de 1989 legile "importante" erau supuse unui simulacru de dezbatere publică. Proiectul legii era publicat în presa centrală (mai rar în cea locală) și își spunea fiecare părerea, indiferent (mai ales, indiferent) de pregătirea sa (juridică). Rar se întâmpla ca aceste propuneri "de jos" să fie luate în seamă (nu contest, or fi existat și excepții...); dacă, din curiozitate, comparai textul proiectului cu legea "votată" descopereai mici deosebiri căci trebuia să se "vadă" că s-a "lucrat" pe ea... Astăzi, dimpotrivă, proiectele unor legi ajung de nerecunoscut după votarea lor, ba încă, adesea ca semn al paternității lor (incontestabile) poartă numele autorului lor (chiar și când acesta se "leapădă" de calitate) și nu de celor ce au transformat-o (mutilind-o), făcînd-o de nerecunoscut... După '90 spre azi au existat destule cazuri de proiecte de legi răstăcite, pierdute, substituite sau "transformate" într-o considerabilă proporție ca să nu mai aibă deloc de-a face cu forma lor inițială. Ce doresc eu? Hai să fim serioși, menirea presei de azi nu este să publice proiectele legilor în dezbatere... Totuși, cred că ar fi necesar un contact, o colaborare (între legislator și beneficiari), nu chiar cu întreaga "masă" (care, evident, n-are cum să se priceapă chiar la "toate"), un control, un *feed back*... În rîndurile ce urmează voi încerca să arăt ce cuprinde o lege (sau legile care se referă la carte), ce cred că ar trebui să cuprindă, ce ne-am fi dorit să cuprindă, ca să fim cu toții mulțumiți (autori, editori, librari, bibliotecari, cititori etc.)... Voi scrie în continuare despre lipsuri și nu despre părțile bune (ei da, există și de acestea), căci rînd pe rînd (în afară de librar) am avut celelalte calități.

Actuala Lege 186 privind promovarea culturii scrise este un astfel de exemplu. Pentru lacunele ei, pentru neîmpliniri nu este vinovat autorul ei cît mecanismul sistemului nostru care în loc să contribuie la optimizarea unei legi, de la enunțarea proiectului și pînă la promulgare, face ca aceasta să fie, din start, plină de goluri...

Legea a apărut în 9 mai 2003 iar nouă celor de pe "margine" (cărora, de fapt, le este dedicată) nu ne mai rămîne de făcut decît (ca niște caraghioși) să scriem, s-o comentăm, să facem propuneri de *lege ferenda*... *Vezi*, doamne, poate ne-o auzi cineva, măcar atît, căci de completarea ei, de corectarea și îndreptarea ei... nici vorbă... În cursul acelei luni (mai, 2003) mă aflam la *Uniunea Scriitorilor*, filiala din Cluj, cînd un reporter însoțit de un operator reprezentînd redacția din oraș a unui post național de televiziune, sosind au vrut să interviweze pe cei prezenți despre noua lege... Nimeni nu știa nimic... nimic despre nici o lege... Nici ei și nici noi... În cazuri "penale" nu poți invoca necunoașterea legii, necum eludarea ei... Dar în cazuri "culturale"...? Nu vreau să fac nici o insinuare, am descoperit că au existat și grupuri profesionale care au avut cunoștința de discutarea legii, ba chiar au făcut *lobby* parlamentar (a se vedea articolul *A.P.L.E.R. - 2003*, de Mircea Muthu publicat în *Tribuna*, 1-15 decembrie 2003).

Așadar cîteva păreri despre noua lege... În primul rînd pentru a se ieși din situația mizerabilă în care ne aflăm ar fi trebuit (prin lege) susținută o apariție regulată, periodică asemănătoare fostei *Bibliotecii pentru toți*, (măcar atît), constituită pe alte principii. În primul rînd ieftină, cărți numai de la a doua ediție ("în sus"),

românești sau ale literaturii universale. Să nu fie "sarcina" (sau "ciubucul") unei singure edituri ci o obligație comună (cu sau fără avantaj deosebite) a celor mai importante (și "capabile") edituri, după modelul *Livre de poche*, identice. Natural nu gratuit ci cu o minimă susținere din partea statului, vinovat (moral) în cea mai mare măsură pentru situația în care se află cultura noastră scrisă.

O lege astfel intitulată ar fi trebuit să aibă și un articol mai clar (sau chiar mai multe) legat de promovarea, de "exportarea" culturii românești prin traduceri (în engleză, franceză etc.). De la existența unei instituții care să se ocupe (numai de aceasta) și pînă la difuzarea (gratuită), căci este vorba de propagandă, a operelor marilor noștri scriitori din toate timpurile. Cei interesați în cunoașterea culturii noastre nu știu neapărat (și nici nu sînt obligați să știe) și românește. Legea pare mai generoasă cu diaspora. Diaspora noastră trebuie ajută, este de datoria țării noastre (ca "mamă" a celor plecați) s-o facă, în mod categoric, dar aceasta nu ajută cultura noastră, cunoașterea ei peste hotare; nu cred că ar fi trebuit să facă obiectul acestei legi.

Aceeași lege ar fi trebuit să prevadă, de exemplu, deductibilitatea sumelor cheltuite pe cărți (tocmai azi cînd cărțile au prețuri exorbitante) de către cititorii specialiști (scriitori, jurnaliști, publicațiști, cadre didactice, cercetători științifici etc.), fiecare pentru cărțile domeniului său... Căci altfel... vorba unui prieten de-al meu, editor, cu astfel de articole de lege, numai cu astfel de legi am "întra în Europa" cu adevărat și nu prin cele privitoare la deducerea de la impozite (dau un exemplu, la întîmplare) a ferestrelor cu termopan (foarte necesare, de altfel, unui trai civilizat)...

Mai cred că această lege ar fi trebuit (în primul rînd) să fie una organică, adică prin ea să fie gîndite și create (în concordanță) alte legi (particulare, speciale) în domeniul culturale (ale cărții) cu "probleme".

De exemplu: Legea (actuală) a depozitului legal, 111 din 21 noiembrie 1995 (a doua sau a treia de la 1989 încocoace), este în continuarea celorlalte plină de echivocuri, imperfectă. Nu reiese, cu claritate, cine are datoria de-a expedia exemplarele "legale", editura sau tipografia. Se spune că "după caz" una sau alta, fără limite clare și la acest adăpost fiecare te trimite la celălalt. Sau, faptul că de luni de zile poșta română refuză să preia coletele destinate depozitului legal (Bibliotecii Naționale a României din București) în regim de gratuitate (cum prevede legea), explicînd că (între timp) instituția s-a privatizat și că nu are nici o obligație față de stat. Așa o fi! Dar atunci după ce s-a mai făcut legea? Ca să fie mereu schimbată? Tot referitor la această lege: datorită inflației amenziile contravenționale devin foarte repede ridicole, deci ineficiente. În alte țări după un avertisment dat firmei editoare, la a doua abatere i se ridică licența de funcționare contravenientului. Ați vedea o astfel de posibilitate la noi? Eu, nu! Ba, mai mult, sînt convinși că dacă s-ar proceda așa firma împincinată nici nu s-ar sinchisi, și-ar continua activitatea nestingerită... Ca să nu mai spun că de control, în acest caz, conform legii, nu se ocupă nici garda financiară, nici poliția, ci bibliotecarii special desemnați... Au existat (mai rar) situații cînd acești bibliotecari n-au fost primiți în incinta firmelor ce trebuiau să fie controlate.

Introducerea de la 1 ianuarie 2004 a TVA-ului pentru carte (probabil prin intermediul Codului



Salvador, the poet

Fiscal) va ridica prețul acesteia (și așa foarte exagerat pentru buzunarul oricărui român obișnuit sau normal). Așadar de unde eu "visam" la apariția unei legi care să scutească și bibliotecile publice (cel puțin bibliotecile) de plata TVA-ului la materialele audiovizuale (piese muzicale, folclor, filme artistice, filme documentare etc.), achiziționate alături de tipărituri, după modelul cărților, acum se va întîmpla invers... Deci, probabil trebuie să înțelegem că pînă acum lipsa TVA-ului pe carte a fost un "hafir" pe care ni l-au acordat guvernanții și că de-acu s-a terminat, intrăm în legalitate deschizînd și mai adînc portofelul... Pînă acum, cel mai adesea, au existat, s-au practicat prețuri rotunjite: 50000, 75000, 100000, 150000 lei. Aplicîndu-se noul TVA ele vor arăta așa: 54500, 81750, 109000, 163500 lei. Frumos, nu-i așa...? Dar mai existau și există editori (meticuloși, chițibușari, sau prea cinstiți) care practică alte modele: 85000, 99000, 123000, 135000 lei. Acestea se vor transforma arătînd așa: 92650, 107910, 134070, 147150 lei. Să te lovească damblaua, nu altceva...! Recent despre "formarea" prețului cărții a scris și Constantin Stan, în *Prețul corect al cărții*, publicat în *Ziarul de duminică*, din 12 decembrie 2003. Tot ca bibliotecar (idealist) mă mai gîndeam la o modalitate (tot legală) de reducere a prețului cărților pentru bibliotecile publice... Dar scrierea și promovarea legilor nu-i treaba mea... Și, totuși, nu rezist să nu mă întreb de ce nu se traduc, sau nu se "copiază" legile, după modelul altor țări (natural, atunci cînd condițiile seamănă, și între țările europene nu sînt deosebiri fundamentale...)? Mă refer, de exemplu, la legea depozitului legal. Legea promovării culturii scrise este altceva, nu toate țările au nevoie de o astfel de reglementare... Printr-un efort colectiv al tuturor celor implicați sau interesați în aceasta poate s-ar fi putut face o lege...

Noi, adică eu și alături de mine cei care sîntem mai mult sau mai puțin implicați în "viața" cărților ne dorim legi care să "resusciteze" creația răsplătînd-o (stipendiînd-o) dacă nu "regește" atunci, cel puțin, rezonabil. Dacă autorii vor fi mulțumiți și editorii vor fi. Dacă cititorii își vor putea permite să cumpere cărți (la fel și bibliotecile) atunci, în mod sigur cultura română va prospera și cu toții vom fi mulțumiți.

Dincolo și dincoace de spaimă

Carmina Popescu: *Stimate părinte Pentiu, vă aflați în S.U.A. de aproape un deceniu și jumătate. Retrospectiv privind acest neașteptat eveniment biografic, cum explicați astăzi cursul desprinderii de țară?*

Eugen J. Pentiu: Deși departe de locul natal, nu m-am simțit niciodată desprins de țara mea. Dimpotrivă, cu trecerea anilor observ că sentimentul apartenenței e mai viguros și mai dureros ca niciodată. Paradoxal, geografia fizică a țării a devenit și continuă să devină o „geografie sfântă” pe care o port oriunde cu mine. E geografia selectivă a unor locuri scumpe marcate printre altele de zâmbetul copilăriei și freamțul logodnei.

Aș vrea să precizez că stabilirea mea în Statele Unite nu a fost un eveniment „neașteptat”. Din contră, a fost un pas bine chibzuit, cât îi este dat oricărui muritor să chibzuiească. Motive de ordin profesional determinate de lipsa de viziune a administrației bisericești și confuzia generală din ultimul an al comunismului „triumfător” în România, m-au determinat să iau calea pribegiei. Evenimentele din decembrie 1989 m-au prins la jumătatea periplului spiritual între țară și exil. Dar în aprilie 1990 am făcut pasul hotărâtor care m-a adus pe meleagurile New England-ului. De aproape un deceniu și jumătate trăiesc experiența exilului, cu vâile și picururile ei, alături de cei ce m-au însoțit în această pribegie, soția mea Flora, medic psihiatru în Boston, și copiii noștri, Daniel, psiholog în Boston și Cristina, studentă în ultimul an de colegiu în Worcester.

– *Cât de dificil este – pentru un intelectual format într-un mediu cu totul diferit – reintegrarea într-o nouă cultură? Puteți enumera câteva din dificultățile acestui for de reacomodare culturală?*

– Pentru mine impactul cultural a fost trăit cu o altă ocazie, înainte de a ajunge în Statele Unite, mai precis, în perioada studiilor post-universitare la Ierusalim. Între 1984-1987 am urmat cursurile de masterat în exegeză și arheologie biblică la școala biblică franceză „Ecole biblique et archéologique française”. Nu mi-a fost ușor să mă adaptez cultural și politic dincolo de cortina de fier. Ajuns în Boston, situația politică din țară fiind cu totul alta, problema acomodării a fost redusă la limbă și cultură. Țin minte cum, în primii doi ani, pe când lucram la o fabrică de cuțite în Southbridge, Massachusetts, foloseam pauza de prânz ca să citesc secțiunea culturală din „New York Times” căutând să-mi îmbogățesc bagajul filologic și literar-cultural. În 1992 am fost admis la Harvard University ca doctorand la Facultatea de limbi și civilizații semitice. Atunci am realizat cât de serioase au fost studiile universitare teologice întreprinse de mine la Sibiu și București. Din motivele enunțate mai sus, acomodarea la sistemul universitar și viața culturală din Statele Unite nu a fost atât de anevoioasă.

– *Sunteți profesor la facultatea de teologie Holy Cross din Boston. Care considerați că este astăzi rolul/roștul ortodoxiei în societatea americană și eventual viitorul ei în lumea contemporană?*

– Aș folosi cuvântul „rost” mai degrabă decât „rol” pentru că ortodoxia pe continentul ameri-

can își trăiește faza de început, cea de căutare și regăsire într-un labirint de posibilități, eșecuri și izbânzii de-a dreptul uluitoare. Cuvântul „rol” presupune o lungă perioadă de fermentare a ideilor, proiectelor și soluțiilor de tot felul, pe când termenul „rost” oglindește starea de fapt a bisericii de rit bizantin în momentul de față. Ortodoxia își roștuește calea ei, care deși nu prea e deșelentă ori bine conturată, e totuși o cale destul de echilibrată. Ceea ce e îmbucurător și promițător e deschiderea acestei tinere ortodoxii (dincolo de barierele ei jurisdicționale) spre căutătorii de frumos și sens venind dintr-o lume descărnată de aceste noțiuni atât de dragi creștinismului răsăritean. Numărul celor convertiți la ortodoxie și la ideea de „frumusețe divină” ascunsă în semne și acte liturgice crește în fiecare zi. Acest lucru nu e lipsit de importanță dacă ne gândim la „of”-ul mării majorității a creștinilor ortodocși după o patriarhie autocefală pe pământ american. Convertiții aduc cu ei patosul misionar atât de necesar pentru împlinirea acestui înalt deziderat. Speranța fiecărui creștin de bună credință e că într-o zi cei aleși să vegheze la bunul mers al turmei cuvântătoare vor urma pilda marelui Pastor punând la o parte „toată grija cea lumească” și tendințele naționaliste care fragmentează și frânează orice încercare spre unitate și autocefalie în Lumea Nouă.

– *Ați publicat recent volumul Spaima de Real. Este o carte de proză scurtă, carecum neașteptată, după lucrările de pură exegeză biblică. Cum s-a născut ideea acestei cărți și în ce împrejurări?*

– Ideea de proză s-a născut de fapt din truda la textele de exegeză biblică și filologie semitică comparată pe care le-am publicat anterior. Volumul apărut la „Cartea Românească” e o versiune literară, aș spune eu, la lucrările cu caracter pur disciplinar. E o cale de a ieși, cel puțin pentru câțiva timp, din monotonia rădăcinilor verbale sau îndărătnicia guturalilor, din puzderia interpretărilor biblice, și de a te arunca nebunește în visarea dulce a clipei de ieri și de mâine, dar nu a celei de azi. Când s-a născut ideea acestei cărți? Cam o dată cu sosirea mea în această țară și ruperea de trecut. Am publicat prima născută „Pelerin în lumea copilăriei” în 1991 în almanahul „The Faith” („Credința”) din Detroit,



Somewhere in Pacific

■ Eugen J. Pentiu

Michigan, după care a urmat o perioadă lungă de tăcere. Au urmat studiile la Harvard încununată cu un Ph.D. În limbile și civilizațiile semitice, ca într-o seară de mai acum doi ani, bunul meu prieten profesorul Aurel Sasu să redeschidă rana literii și să mă îndemne să reiau călătoria întreruptă brusc cu ani în urmă. Îmi aduc și acum aminte de acea noapte de mai, în jurul unor clătite cu cremă de nucă și esență de rom, acompaniate de gustul catifelat al scotch-ului, câte nu am mai pus noi la cale! Atunci s-a născut titlul volumului *Spaima de Real* o dată cu dorința de a relua travaliul literar. Îi mulțumesc și pe această cale profesorului Aurel Sasu pentru prietenia și sfaturile lui bune. Dacă nu ar fi fost încăpățănarea lui de nas literar, pe alocuri iritantă, cartea aceasta nu ar fi văzut niciodată lumina tiparului.

Când am scris *Spaima de Real* am trăit și o altfel de spaimă decât cea de realul metafizic, și anume, spaima de a mă îndepărta de literatură și a recădea din grația muzelor în chilia cărturarului taciturn care-și pierde timpul deșelent în textul sfânt de interpretările ulterioare. De aceea, am căutat să țin un balans între cercetarea biblică sau expozeul catehetic și limbajul metaforic. Așa de pildă, pornind de la cele două, singurele de altfel, versete referitoare la sfârșitul regelui Iosia (2 Regi 23:29-30), am încercat să reconstruiesc cu metodele exegezei biblice, ultima zi din viața regelui reformator. Rezultatul, proză scurtă „Penultima bătaie”, e o versiune literară a unei cercetări biblice a cărui gol a fost reconstruirea adevărului istoric.

– *Moto-ul cărții este un verset din Psalmul 52: „Acolo s-au temut de spaimă, unde nu era spaimă”. Când și de ce se teme omul de spaima care nu există? De ce se teme omul de Dumnezeu?*

– De ce se teme omul de spaimă și nu de Dumnezeu? De ce se teme de spaimă mai ales atunci când nu există motive reale și obiective pentru declanșarea spaimii de care vorbește psalmistul? Din păcate, nu am un răspuns la această întrebare și cred că nici *Spaima de Real* nu stă mai bine în a da rețete sau răspunsuri definitive. În tot cazul, Dumnezeu nu poate fi autorul acestei spaimi. Unde e Dumnezeu nu e spaimă, ci numai armonie și pace. Dintr-o spaimă mai puțin sau mai mult întemeiată pe ideea de necunoscut și nesiguranță, omul își clădește un univers diferit de cel creat de Dumnezeu. În universul său, mic, îngust, și pe alocuri distorsionat, unde realitatea concretă e înlocuită cu ideea de realitate, omul se simte la adăpost de necunoscut și nesiguranță. Dar nu pentru mult timp.

În Facerea 2, ni se spune că după crearea „umanității” (în ebraică, substantivul colectiv *adam*), Dumnezeu amenajează o grădină în Eden (cuvântul ebraic *eden* e un împrumut din limba accadiană, *edinu* „pejiște”), plină de pomi fructiferi. În această grădină, mai precis, livadă, așază el umanitatea, încă nediferențiată, precum o mamă așază pruncul abia născut într-un leagăn. Imaginea declanșată de verbul *nuach* (în conjugarea Hiphil, „a da odihnă”), redat de obicei prin „a așeza”, e de o poezie și tandrețe rareori atinsă în proza biblică. În schimbul acestei fericiri paradisiace dominată de ideea de „rest”, umanității i se cere să „lucreze” și să „păzească” acea livadă mirifică.

În grădină, Dumnezeu plantează și doi pomi speciali, „pomul vieții în mijlocul grădinii și pomul



cunoașterii binelui și răului” (Facerea 2:9). Din sintaxa ciudată a textului ebraic, copiată fidel de versiunea elină a Septuagintei, putem deduce că în timp ce locația „pomului vieții” e cunoscută, nu același lucru se poate spune cu privire la „pomul cunoașterii binelui și răului” (Notă: „cunoașterea binelui și răului” e un idiom ebraic pentru „a fi puternic”). Probabil, din aceeași grijă părintească, Dumnezeu plantează pomul vieții în mijlocul grădinii, ca să îmbie umanitatea la viață, și astfel s-o păzească de autodistrugere și mortalitate. Umanității i se permite să mănânce din toți pomii cu excepția pomului „cunoașterii binelui și răului” (Facerea 2:15-17). Porunci pe care le dă Dumnezeu umanității, de a „păzi” grădina și a nu mânca din pomul „cunoașterii binelui și răului” aducător de „moarte” strecoară în această creatură zidită după chipul lui Dumnezeu spaima de necunoscut; spaima că în grădină sau poate mai degrabă în jurul ei un dușman necunoscut stă la pândă. Spaima de necunoscut e amplificată de un termen nou intrat în lexicul edenic, „moarte”. Adam și Eva trăiesc drama sfâșietoare a pendulării (nu a „legănării” în grădină, intenționată de Creator) între spaima de necunoscut și frica de moarte. Interesant, protopărinții neamului omenesc l-au uitat imediat pe Creator, pe cel ce ar fi putut curma acest dramatic destin. Cum spaima de necunoscut e trăită mai intens decât frica de moarte, „pomul vieții” din mijlocul livezii își pierde treptat puterea de atracție. Singura alternativă care le rămâne protopărinților e să devină puternici și pentru aceasta trebuie să mănânce din „pomul cunoașterii binelui și răului”. Frica de moarte îi ține pentru un timp departe de sursa puterii. Dar la ispita șarpelui (probabil Satan [„acuzatorul”]), Adam și Eva fac pasul hotărâtor, refuzând „viața” și izvorul vieții, Dumnezeu, pentru „putere”.

Dar înainte de a ajunge la acest punct, Adam și Eva își construiesc propriul univers. În universul lor distorsionat, un adevărat preambul pentru ispitierea șarpelui, „pomul cunoașterii binelui și răului” e localizat în mijlocul grădinii (Facerea 3:3). Omul fuge de realitate în care domină necunoscutul și frica de moarte, spre a se arunca într-o nouă realitate, cea a minții dominată de anxietate, unde Dumnezeu e zugrăvit aproape ca un despot (Facerea 3:3: Eva adaugă interdicția de a „atinge” pomul care nu se găsește în porunca divină din Facerea 2:17!). Cuvintele psalmistului „Acolo s-au temut de spaimă, unde nu era spaimă” se potrivesc cu situația protopărinților. Prin intervenția lui Dumnezeu (Facerea 3), spaima de „real” (de universul creat de mintea neliniștită a omului) devine spaima de „Real” (Dumnezeu).

De ce se teme omul de Dumnezeu? Drept răspuns la această întrebare, să-l ascultăm încă o dată pe dreptul Simeon adresându-se lui Mihael în proza *Spaima de Real* (p. 97-98): „Greșeala mare pe care o facem noi, oamenii, e că ne punem toată nădejdea în Dumnezeu și credem că e viu și prezent în tot locul și timpul doar când avem nevoie de el. Această credință ne da curaj să învingem greutatea vieții. Și milostivul Dumnezeu, văzând credința noastră, răspunde rugăciunilor pe care le înălțăm la vreme de necaz. Dar când viața noastră reintră în normal, când necazul e depășit, uităm de Dumnezeu. Ba, mai mult, când poftă cărării pune stăpânire peste noi, am vrea ca el să nu mai fie real, viu, prezent. Ne e frică, rușine de realitatea prezenței lui, și cu bună-știință încercăm să-l eliminăm din viața noastră. În loc să credem, așa cum o facem când avem nevoie de el, că Dumnezeu e o persoană vie, reală, tatăl orfanilor și văduvelor, îl reducem la o imagine, la un simplu nume. Acesta e jocul de-a credința”. Omul nu ar trebui să se teamă de Dumnezeu ci să fie fascinat de el. Spaima de Real își are sursa în jocul de-a credința.

– *Apropierea prin cult de Dumnezeu este – de fapt – o apropiere de copilul din noi, adică de Dumnezeu, ca un „copil etern al sufletului nostru”. În ce măsură astăzi ne sunt deschise căile acestei bucurii pure?*

– Cultul din perioada Vechiului Testament ca și cel revizuit, spiritualizat, al Noului Testament, de care vorbește Iisus în Ioan 4:24, are ca scop transpunerea persoanei umane în grădina Edenului. În cult, omului i se dă încă o dată șansa de a fi copilul de altădată. În psalmi de laudă și imnurile de slavă, copilul din noi, precum umanitatea din ziua a șasea, e așezat de Părintele ceresc în leagănul grădinei Edenului. „Un profesor de Liturgică obișnuia să compare cultul divin cu o joacă nevinovată de copii sub privirile atente și binevoitoare ale tatălui lor. Comparația mi se pare destul de oportună, deoarece prin cult, noi ne apropiem nu numai de Dumnezeu, Tatăl nostru, ci și de copilul din noi. Acest copil etern al sufletului nostru, pe care nici în bătrânețe fizică, nici cea morală nu reușese să-l stingă, suspina după Tatăl ceresc, și suspinul lui devine când imn, când rugăciune, când gând duhovnicesc. Atunci ne găsim la poarta Împărăției lui Dumnezeu” (*Pelerin în lumea copilăriei*, p. 17-18). Din păcate, omul modern a uitat să redevină copil; a uitat să caute frumusețea dincolo de frumusețe, ce stă ascunsă pentru a fi căutată și re-descoperită, în cultul divin; a uitat să se joace sub privirile scânteind de bucurie ale Părintelui ceresc; a uitat să se bucure de șansa unică a întâlnirii cu izvorul vieții fără de sfârșit. Când vreme se vor mai auzi clopotele bisericii plângând după copiii ei împrăștiați prin văile vieții e semn că astfel de cale care duce la bucuria și pacea divină nu a fost încă înghițită de spini grijilor pământeste.

– *Pot bănui că avatarurile spaimii din povestiri (neliniște, incertitudine, angoasă) vor constitui un punct de plecare pentru alte viitoare dezvoltări conceptuale (literare, filosofice, antropologice)?*

– Nu au fost puține aceste avataruri, atât în povestiri cât și în experiențele personale din perioada așternerii lor în scris. Toate la un loc pot constitui într-o bună zi scânteia din care un volum de proză scurtă sau poate chiar un roman să se nască. Nu așa vrea însă să promit și apoi răpus de spaima de „real” să mă ascund în cripta neputinței omenești. Alte proiecte zac pe masa de lucru și care cer o rezolvare rapidă. Mă refer la o nouă lucrare de exegeză biblică, *Jesus the Messiah in the Hebrew Bible (Iisus-Mesia în Biblia ebraică)*, care va fi publicată de cunoscuta editură catolică „Paulist Press” din SUA, precum și editarea, în calitate de redactor șef, alături de o lungă listă de colaboratori, a unei lucrări monumentale pe continentul american, traducerea Vechiului Testament din greaca veche (versiunea Septuagintei) în engleză. Această traducere va fi însoțită de note și comentarii și se va intitula *Orthodox Study Bible: The Old Testament* (plănuită să apară la editura Thomas Nelson Press în 2005). Printre aceste proiecte sper să găsesc și ceva timp pentru „Real” și literatura ca mijloc de a intra în dialog cu „Cel Care Este” (în ebraica *Yahweh*, numele personal al lui Dumnezeu în Vechiul Testament, descoperit lui Moise pe muntele Horeb, Exod 3:13-15).

– *Dacă tranșarea figurii taborică este o metăforă a brațelor Mântuitorului „pururea întinse spre noi”, cât de greu este să trăim mereu în harul copilăriei (al întâlnirii cu iubirea lui Hristos)?*

– În „harul copilăriei” nu se intră „mereu”, ci numai uneori. Trebuie să ai candoarea și nechibzuința copiilor, să riști totul pentru brațele Mântuitorului. Să te avârlă în brațele Mântuitorului este să te arunci în brațele crucii și suferinței cu nădejdea că numai în cruce vei găsi eliberarea de

povara ei. Trebuie să ai ochi senini de copil să vezi Duminica Învierii strălucind dincolo de Vinerea Mare; să vezi soarele unei dimineți de primăvară mijind dincolo de ploaia rece a acelei funebre după-amiezi de vineri în care Miriam și-a pierdut fiul; să tânjești ca și copilul din *Vârștele crucii* după cea duminică cu bucatele sfințite de preot la slujba Învierii de la miezul nopții, frumos aranjate de mama în coșul de nuiele acoperit cu pânza albă de in. Trebuie să ai candoarea copiilor ca să vorbești de cruce cu exuberanța misionarului gata să înfrunte până și ultima ispită, cea a neputinței omenești. Trebuie să ai zburdalnicia copiilor, să iubești crucea și pe înălțătorul ei din stirpea lui David.

– *În ce măsură dramatismul căutării (al întâlnirii cu sinele) este atenat prin dialoagul (relaționarea) cu ceilalți?*

– Biblia este probabil unica scriere sfântă cunoscută în istoria universală care declară, inspirațional, aș adăuga eu, că Dumnezeu a creat la început o umanitate nederivată ca gen. Rațiunea pentru care Dumnezeu a creat o astfel de umanitate și nu indivizi marcați de gen (feminin, masculin) e că Ziditorul a vrut ca această creatură să reflecte misterul trinitar, și anume, unitatea ființei divine fiindând etern în diversitatea celor trei persoane, Tată, Fiul și Spirit (Facerea 1:26-27). Dar în Facerea 2:8, Dumnezeu constată că această creatură e „singură”, adică, izolată de restul creației, unde totul se desfășoară sub semnul multiplicării și fertilității. Pentru prima dată, Ziditorul constată că ceva nu merge bine său, mai precis, că ceva nu e potrivit cu planul sau inițial de a crea o lume vie, în continuă mișcare și perfecționare. „Nu este bine ca umanitatea să fie singură” (Facerea 2:18). La sfârșitul fiecărei zile, Dumnezeu observă că ceea ce a făcut în acea zi a fost „bun”, adică, potrivit cu planul său (Facerea 1). Eva e creată din coasta acestei umanități ca „ajutor” pentru ceea ce rămase din umanitate. Restul acesta de umanitate realizează că e bărbat numai după zidirea femeii (Facerea 2:23). În lectura versiunii ebraice (Textului Masoretic), Eva e creată pentru a fi „ajutor *ke-negdo* (în ebraică, „ca [cineva] în fața lui”). Cu alte cuvinte, menirea femeii e să stea în fața bărbatului ei ca partener egal de dialog. Prin alungarea protopărinților în păcatul neascultării acest dialog conjugal inițiat în grădina Edenului începe să slăbească în intensitate dând loc la neîncredere și fragmentare. „Căutarea de sine” de care vorbim e una din consecințele acestei alterări ontologice. Căutarea unității primordiale e înlocuită de căutarea de sine, de individualismul îngust și egoist al polarității bărbat-femeie. Acest individualism atât de psalmic de societate contemporană pentru care inițiativa de tip capitalist e emblematică poate fi corectată prin dialog într-un efort neobosit de restaurare a umanității edenice.

– *Reluând întrebarea comandantului militar adresată lui Ionathan, mesagerul regelui Iosia (povestirea Penultima bătaie), „Cine e dușmanul” nostru astăzi, părinte Peniuc?*

– Dușmanul omului e omul însuși rupt de semeni și de Creator. Precum odinioară în grădina Edenului, de-a lungul veacurilor omul e pus să aleagă iarăși și iarăși între cei doi pomi, „pomul vieții” și „pomul cunoașterii binelui și răului”, altfel spus, între „viață” și „putere”. Zbaterea omului între cei doi poli (viață-putere) va dura până la sfârșitul timpului culminând cu lupta dintre Hristos, oferind „viață”, și Antichrist ademenind pe mulți cu noțiunea de „putere” în toate versiunile ei. Înstrăinat de Dumnezeu și de semeni, căutând cu disperare un dram de siguranță în afara Edenului,

omul va fi mereu atras de putere. O viață trăită în spaima de necunoscut e o viață insuportabilă. În goana după putere ca antidot la spaima de necunoscut, omul se îndepărtează treptat de viață și de izvorul ei, Dumnezeu, eșuând propriul său dușman, propriul său necunoscut.

– *Dumnezeu i-a dăruit omului „cglinda credinței” spre a-l vindeca de iluzie. Putem știi această cglindă până la transparența ieșirii totale din cercul vicios al aparențelor?*

– Credința ne ajută să ținem ochii ațintiți spre „Real”, cu „R” mare, și să stăm departe de iluzia „realului”, cu „r” mic. Dar fără studierea Scripturii, credința e ca și o oglindă neșlefuită. Credința trebuie să fie un dialog viu între viața noastră și cuvântul inspirat al Scripturii. Până când cuvântul Scripturii nu se întrupează în viața noastră, până când faptele minunate săvârșite de Dumnezeu în istoria lui Israel și înregistrate în Scriptură nu sunt filtrate prin experiența noastră personală, oglinda rămâne neșlefuită și credința nelucrătoare. Când confirmăm cu propria noastră experiență de viață adevărul celor scrise în Scriptură atunci dobândim acea credință cât un grăunte de muștar care, după cuvântul lui Iisus (Matei 17:20), poate muta și munții din loc.

– *„Firmați, în povestirea „Spaima de Real”, că: „real este numai binele”. Răul cum e, atunci?*

– „Real este numai binele” pentru că numai Dumnezeu e bun. Răul nu ființează prin sine, dar nici, așa cum afirmă Augustin, răul nu e doar „absența binelui”. Facerea 1:2 vorbește de întuneric ca sorginte al răului, în termeni paradoxali. Pe de o parte, absența verbului „a fi” în amândouă versiunile, ebraică și elină, („Întuneric... deasupra adâncului. Și Spiritul lui Dumnezeu se preumblă deasupra apelor”, Gen 1:2) sugerează că întunericul nu are o existență prin sine însuși; nu e o entitate independentă precum e Dumnezeu. Pe de altă parte, faptul că Biblia nu se spune că Dumnezeu a creat întunericul înseamnă că acest întuneric nu e parte din creația lui Dumnezeu, nici parte din voia lui. Atunci cum poate fi definit acest întuneric necreat de Dumnezeu și neființând prin sine? Ca să fim în ton cu limbajul paradoxal al Scripturii ar trebui probabil să folosim o astfel de definiție:

„Dumnezeu permite ca întunericul, care nu e etern dar nici creat de el, să „apară” (nu să „fie”!) alături de el în momentul inițial al creației ca mijloc de testare a libertății făpturilor sale raționale, îngeri și oameni. Dar acest întuneric nu are putere absolută, pentru ca e ținut sub control de Dumnezeu prin Spiritul care se preumblă deasupra adâncului plin de ape și acoperit de întunecare cu scopul de a stopa orice mișcare nedorită de Creator”.

În Isaia 14:12 aflăm că „Fiul Zorilor”, „Steaua cea de dimineață” (în latina Vulgatei lui Ieronim, *Lucifer* „lucefărul”) s-a răzvrătit împotriva Creatorului, hotărând de unul singur să ia cu asalt palatul Celui Preaînalt. Dar Dumnezeu intervine imediat aruncându-l pe arhanghelul răzvrătit în „adânc”. Cum s-a ajuns la această situație, care după mărturia vechilor interpreți, a avut loc înainte de crearea umanității? Ce l-a determinat pe Lucifer, unul din arhangheli cei mai apropiați de tronul divin, să se răzvrătească împotriva Stăpânului său? Cum a intrat răzvrătirea, răul, în creația lui Dumnezeu care, după Facerea 1:31, a fost dintru început „foarte bună”? Probabil că răspunsul trebuie căutat în acel primordial întuneric. Dar așa cum am menționat mai sus, întunericul de la începutul creației e cu totul neutru. Oricum, întunericul a exercitat o anumită atracție asupra arhanghelului care a văzut în acea misterioasă realitate un punct de pornire al rebeliunii, un *locus* al unui regat diferit și advers de cel al Creatorului.

Originea răului stă așadar la confluența dintre libertatea ființelor raționale și a întunericului seducător. Dacă „Binele”, adică Dumnezeu e real, ființând prin sine însuși (Cel Care Este... or existența absolută în variatele sale manifestări culminând cu Iisus Hristos), atunci răul e doar ideea de real distorsionată de răzvrătirea lui Lucifer.

– *Dacă realul este generator de spaimă, există, totuși, și o „povară dulce a realului”?*

– Da, dacă vă referiți la „Real” cu litera mare atunci când vorbiți de „povară dulce a realului”. Oricum muritor intrând în această lume are în fața sa crucea care poate fi crudă, obositoare, or îndulcită prin sângele lui Hristos. Nimeni nu poate scăpa de cruce. Întrebarea e: Care cruce? Cea a răbdării sau a răzvrătirii? Hristos ne invită să optăm pentru crucea răbdării: „Luați jugul meu asupra voastră și învățați de la mine căci eu sunt blând și smerit cu inima; și veți găsi odihnă pentru sufletele voastre. Căci jugul meu este bun și sarcina mea ușoară” (Matei 11:29-30). „Jugul” lui Hristos e ușor pentru că poruncile lui sunt ușoare comparativ cu jugul întunericului aducător de spaimă acolo nu e spaimă. Când acceptăm jugul lui Hristos, acceptăm „povara dulce a Realului” făcut Om pentru a purta cu noi jugul poruncilor divine.

– *„A deveni una cu rugăciunea” – cât de anevoios considerăți că este procesul acestei „distilări” a ființei într-o lume preocupată mai mult de material decât de spiritual?*

– Textul din Psalm 109:4 „Eu sunt (tot) rugăciune” (în ebraica *ani tepillah*) reproduce cuvintele unui Mesia respins de contemporanii săi, care răspunde urii cu iubire, vrăjmașiei cu rugăciune. Aceste calități pot fi regăsite în Iisus Hristos, Mesia, trimis înainte de timpul stabilit pentru judecata finală să ne arate cât de mult a iubit și iubeste Dumnezeu lumea aceasta. Mesia nu se roagă simplu pentru vrăjmași săi, ci se oferă pe sine însuși ca pură rugăciune. Imagine poetică de o rară frumusețe, propoziția nominală „Eu sunt (tot) rugăciune” ne arată cum Mesia, Hristos, datorită unei vieți curate, și mereu în comuniune cu Părintele cereș, se identifice perfect cu noțiunea de rugăciune.

Nu cred că pentru a ajunge la această identificare cu rugăciunea e nevoie de nu știu ce „distilare” filosofică ori metafizică a ființei. Spiritualitatea ne este dată în actual creației. Când Creatorul suflă a lui suflare de viață în nările făpturii modulate din pulberea pământului, umanitate devine „suflarea vie” a lui Dumnezeu. Omul păstrează această spiritualitate primordială atât timp cât rămâne în relație cu Creatorul său, atât timp cât Creatorul îl consideră parte a „respirației” sale. Rugăciunea e în același timp mijlocul și efectul strânsei relații dintre Dumnezeu și creatura care îi poartă preafrumosul chip.

– *Pomind de la povestirea „Vârstele crucii”, permiteți-mi o întrebare directă: este lepădarea de sine o lepădare de cruce?*

– Nu, nicicum! Lepădarea de sine nu e o lepădare de cruce, ci condiția *sine qua non* a „înălțării” ei. Iisus enumera trei condiții ale uceniciei christice: „Dacă cineva vrea să vină după mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-mi urmeze mie” (Marcu 8:34). Prima condiție, lepădarea de sine e totuna cu dărâmarea universului îngust și distorsionat, de care pomeneam mai sus, și care a fost introdus de angosta protopărinților. Iisus ne cere să dărâmăm acest univers și să ne întorcem la universul creat de Cel Atotputernic, unde omul e o creatură iar Dumnezeu izvorul vieții. Dar pentru a fi eficientă, lepădarea de sine trebuie imediat urmată de „înălțarea” crucii. Demn de notat, Iisus nu ne cere să acceptăm stoic suferința or să ne lepă-

dăm de ea. Paradoxal, el ne cere s-o „înălțăm” la rangul de jertfă. Adam și Eva ar fi scăpat de spaima de necunoscut, de nesigurantă, dacă ar fi acceptat crucea, adică observarea poruncii lui Dumnezeu. Crucea trebuie așadar acceptată, dar nu oricum. Crucea trebuie „înălțată”, precum înălță preotul jertfă spre tronul lui Dumnezeu. Crucea e o jertfă bine-primită la Dumnezeu pentru că orice altceva e dar din darul lui Dumnezeu. Așa de pildă, darurile de pâine și vin pe care creștinul le aduce la altar pentru jertfa eucharistică sunt datorite în ultimă instanță de Dumnezeu. Crucea e singurul dar care ne aparține pentru că suferința nu e parte din Dumnezeu. Suferința nu a fost creată de Dumnezeu, ci e parte din existența noastră prin păcatul neascultării săvârșit de protopărinți. A treia condiție, urmarea lui Hristos nu poate fi împlinită fără lepădarea de sine și „înălțarea” crucii. Să-l urmezi pe Hristos e să trăiești fiecare moment punându-ți întrebarea: Cum ar fi reacționat Iisus la evenimentele timpului nostru?

– *Care este raportul dintre „vârsta fără vârstă” a crucii și „memoria de lut” a ființei umane?*

– Vârsta crucii coincide cu nevrstnicia ei. Când Atotputernicul a creat lumea și a ei sofisticată oștire, el a sacrificat ceva din propria-i atotputernicie. Lumea e într-un fel produsul acestei puteri dumnezeiești dar și leagănul sacrificiului creator. Atotputernicul, ca orice artist, și-a lăsat semnătura pe pânza lumii. „Crucea” e semnătura marelui artist care a adus aceasta lume întru ființă. De aceea tot ce vine în contact cu lumea poartă semnul nebiruit al crucii. Nimeni și nimic nu poate ocoli crucea, cu atât mai puțin memoria noastră născută din lutul moale și fierbinte al vasului ce-l purtăm prin văle și piscurile vieții.

– *Trăim într-un secol al decreștinizării. Este epoca noastră post-creștină, ori interese care țin de manipularea conștiințelor întrețin această stranie afirmație?*

– Nu cred că secolul pe care deja l-am încheiat poate fi intitulat „secol al decreștinizării”. Prefer a doua nomenclatură, „epoca post-creștină” cu un „post” nu atât cronologic cât mai degrabă axiomatic. În secolul trecut biserica creștină a rămas din păcate nemiserică la suferința urmașilor lui Avraam. Paradoxal, suferința acestora și indiferența celor ce sărutau rănile lui Yesua (Iisus) ignorând lacrimile unui Iosif or a unei Rivka, aceste două aspecte au dus la un nou suflu, frește încă firav, suflu marcat de recunoașterea substratului iudaic în teologia creștină, mai ales cu referire la teologia biblică. Permiteți-mi să citez un scurt pasaj din *Vârstele crucii* (p. 115-116) care sintetizează ideile de mai sus: „Soa, soa...” rosti rabinul ca și când mi-ar fi citit gândurile. „Soa...” îngănai eu cu o vădită surpriză în glas. „Soa înseamnă exterminare. Sârma ghimpată e o amintire pe care o am din zilele negre ale Europei creștine”. „Zilele negre ale Europei creștine...” repetai. Nu eram și eu un membru al acelei lumi zise creștine dar insensibilă la suferința milioaneilor de bărbați, femei și copii exterminați în lagărele morții? Mă uitai din nou spre valea Iehosofat și crucea scaldată în lumină mi se păru atunci însângerată. Pete mari de sânge acopereau lemul crucii. Pe jilțul de judecător ședea același Crist dar îmbrăcat într-o redingotă neagră de rabin. Pe cap avea o coroană de spini ce semăna mai degrabă cu o căciulă de astrahan pe care o poartă evreii ultra-religioși în ajun de sabbath. Privea spre mine ca și cum m-ar fi întrebat: „De ce nu ai purtat grija de acești frați ai mei mai mici, așa cum v-am rugat la cina din foisorul de sus?”

*Interviu realizat de
CARMINA POPESCU*

Ierbarul cu dictatori

■ Roxana Sicoe-Tirea

ALAIN VUILLEMIN

Dictatorul sau dumnezeul trucat

Editura Fundației Culturale Române, 1997

Areuni, a sintetiza, a procesa. Până aici oamenii au servit drept model pentru fabricarea computerelor. Din acest punct încolo vorbim despre a privi și a nuanța. Mai ales despre a privi iscoditor, a observa importanța, în sfârșit, a da consistență imaginii ce doar ție și s-a înfățișat.

De-abia acum se poate exclama: iată studiul literar! Un posibil exemplu din această specie pe cale de dispariție în formele ei valoroase, ba chiar utile, este lucrarea profesorului Alain Vuillemin, *Dictatorul sau dumnezeul trucat*. După serioși ani petrecuți la Institutul de Studii Politice din Paris, autorul ei se îndreaptă spre literatură. De aici, nimic mai potrivit decât o cercetare minuțioasă a figurii dictatorului, cu scurte incursiuni prin „realitatea” istorică și un îndelungat peripatetism prin grădina ficțională, acolo unde monștrii autoritarismului nu masacrează decât personaje cu statut literar și, în cazul fericit, conștiințe lectoriale... Cartea este publicată la noi în '97, la Editura Fundației Culturale Române, în traducerea excelentă a Liliane Șomflean, dar mediatizarea nu e pe măsura paginilor ce le conține. Fără comentarii.

Iată-ne deci aproape la adăpostul ficțiunii pentru a putea observa în voie diverse exemplare dictatoriale din romanele franceze și engleze ale secolului al douăzecilea, repetând parcă la nesfârșit aceeași fioroasă poveste despre obsesia puterii și resorturile maniei colective atunci când una este voință impusă tuturor.

Organizată cu meticulozitate de arhivar, cartea reușește să incite prin schimbarea nervoasă a unghiului de observație (literar, politic, psihanalitic, sociologic, uman) din subcapitol în subcapitol. Nașterea, expansiunea, triumful, distrugerea și, neliniștitor, resurrecția aceiași figuri se doresc surprinse de fiecare scriitor studiat. O

întrebare traversează studiul: ținând cont de realitatea multiplă a acestei imagini așa cum istoria o conturează, „Ce scriitor va reuși să ajungă vreodată până la limitele singurătății, ale delăsării și uitării în care s-au aventurat acești dictatori?” De la dictaturile romane, până la Hitler și Stalin, se cunosc forme diverse de autoritarism, dar frenetica „voință de putere” asupra căreia se insistă îndelung (și) în această carte este aceeași. De fiecare dată demonstrează autorul prin variate exemple, dictatorul se consideră un eliberator, apoi un întemeietor și, în final, un zeu. Mereu este întâi adulat, ascultat, zeificat, urât într-o tăcere ostilă sau în ropotul de osanale forțate, doborât și, după distrugere, din nou mitizat sub o formă sau alta. Dovadă stau romanele citate care pun în scenă resurrecția figurii sau realitatea fenomenului stalinist „moștenind metodele de guvernare ale vechilor țări Ivan cel Groaznic și Petru cel Mare” (p. 277) și bântuind posteritatea fără a se fi spus încă „ultimul cuvânt despre ceea ce va rămâne din el în memoria oamenilor în viitor” (p.277), conchide autorul cărții trecându-și în continuare privirea peste multiplele ipostaze ale unui „Dictator perpetuu” (p.98), așa cum romancierii l-au surprins.

Punând în joc o asemenea problematică, lucrarea devine o reiterare a parcursului dictatorial reflectat în ficțiuni. Ea descrie mai ales teritoriul unei umbre, aceea a despotismului real a căruui teroare nu a încetat să se răspândească. Drumul dictatorului este unul contorsionat, plin de anomalii, ca personajul însuși. Sursa puterii lui, arată Alain Vuillemin, are o natură ce nu poate fi definită cu precizie. Rămân presupunerile fiindcă „marii dictatorii nu au istorie” (p. 70). Reconstituind unele ritualuri inițiatice, dictatorul-neofit ar avea parte de o moarte simbolică și de o simbolică revenire la viață, de o „trezire” spirituală care se face în tăcere și în singurătate. De altfel, despre singurătatea dictatorului și despre dezolarea lui este vorba într-un întreg subcapitol. Călea sa nu se poticnește în asemenea depresii; ca o „mașină infernală”, dictatorul pare

proiectat pentru a dărâma și a supune totul pe oriunde trece. Victoria lui nu este decât o confirmare a imaginii pe care și-a făurit-o înaintea celorlăți, în timp ce, după cădere, persistă un model perfecționat la nesfârșit. De la „Șarpele cu pene” al lui D. H. Lawrence până la „Punct contrapunct” al lui A. Huxley, de la „Uriașii” („Les Geants”) de J.M.G. Le Clezio, până la „Puciul” („The Coup”) al lui J. Updike, figura va căpăta proporții, va deveni mai amenințătoare, va cuprinde toate spațiile geografice, va cuceri cele trei paliere temporale, alcătuiindu-se din obositoare și terifiante variațiuni pe aceeași temă.

Se vorbește despre fascinația exercitată de către conducătorul totalitar asupra mulțimii, despre panica ce urmează hipnozei, insistându-se asupra perpetuării speciei dictatoriale sub diferite înfățișări. De-a lungul și de-a latul istoriei, dictatorul este un Proteu; el se camuflează în „religii politice”, iar „Religiile politice sunt niște mincimi, religiile autentice o spun și o repetă de mii de ani. Puterea se întemeiază pe iluzie.” (p. 152) Supraviețuirea dictatorilor este posibilă datorită unui paradox: „Dictatorii sunt atotputernici pentru că îi credem supranaturali și nu îi presupunem așa decât pentru că îi credem atotputernici.” Urmează o lungă și interesantă demonstrație în partea a treia a cărții. „Triumful figurii” pornește dintr-un mit, are ca părinte un arhetip și este înghițit de același mit, dispare în același arhetip.

Drumuri, umbre, mituri... *Dictatorul sau dumnezeul trucat* depășește sfera descrierii chipului celui ce deține puterea și o folosește în mod abuziv. Ea se transformă într-un studiu despre mistica puterii zugrăvită și comentată în mulțimea de romane citate, ale căror titluri formează o bibliografie foarte consistentă dintr-o literatură „adesea disprețuită și ignorată” (p. 12). Astfel, studiul lucrează pe un teren mult mai alunecos decât ar părea și reușește să colecționeze, să clasifice și să demonteze mecanismul acestor avataruri din paia ale Dictatorului, a căruui putere e anihilată în găoacea ficțiunii. ■



L'fe and Death's Fire in the Ash Desert

Taxi închipuit, hoț de pene, spray cu bibilici

■ Mihai Dragolea

Mare forfoteală pe străzile unui oraș-capitală de județ prevăzută cu baron local în toată regula lipsei de bun simț, de o prostie omnipotentă; lume multă, alergând de colo-colo, în ciuda ploii și mizeriei; tot așa e și în piața mare a urbei, se vând tot felul de lucruri și vieți, de la plante la animale. Din poziția de gură-cască fără bani și intenții comerciale, la un moment dat se vede următoarea întâmplare: o limuzină roșie, modestă ca dimensiuni, încearcă și reușește să parcheze la coada unui șir foarte lung de automobile de tot soiul; asupra celor trei pasageri ai simpaticei limuzine roșii se abat reproșurile și amenințările unui individ înalt, violent brunet, purtând o haină cu dungi portocalii, un fel de zebra oacheșă, străduindu-se să umble în poziție bipedă; alcătuirea la care imperios celor trei să părăsească locul unde au parcat, că nu e voie să lase mașina pe locul cu pricina; când unul din cei trei pasageri protestează și invocă prezența masivă a celorlalte automobile, zebra oacheșă strigă din toți rărunchii cum că automobilele parcate sunt taxiuri care au plătit parcarea, au chitanță. Și, pe mașinile parcate nu e nici o inscripție, nici un nume, nici un număr de telefon, nici un șofer, dar zebra urlă amenințător, șoferul se întoarce la micul automobil și pleacă, în căutarea unei alte parcări; între timp, proprietarii mașinilor parcate apar dinspre piață, cară plase, saci, pachete, unii au în dotare soții și copii, totul intră în caroserie, pornesc motorul, decolează spre domiciliu. Sigur, sunt și mulți pedestri, n-au dotarea taximetristilor, fără mamă, fără tată; cară și ei, cât îi duc puterile, unii trans-

portă cu vădită încântare, găini amortite, rațe, găște, curcani, iepuri; dar nimeni n-are zburătoare mai mari, mai exotice, numai doi cară, colivii, un papagal și un canar; asta în vreme ce un concetățean a încercat să scoată peste graniță o mie de ciocârlii moarte, „afară” exemplarul se vinde cu 40 de euro; concluzie provizorie: proslut cară găina, deșteptul valorifică ciocârlile moarte!

Dar nu e totul, printr-o secretă potrivire a astrelor, zburătoarele au parte de tot felul de evenimente bizare, dar benefice: un văr aparent serios a cumpărat șase cutii cu petarde și rachete, cu destinație precisă, după cum urmează: trei cutii le face cadou cumnatei destul de obosită de viață, o învață el cum să le dea foc, să sperie grauri care îi distrug grădina; celelalte trei cutii le folosește chiar el, le montează pe aracii din vie, cum apar hoții, cum pocnesc și luminează rachetele, nu mai scapă nici un hoț, toți îi vor ocoli grădina și via; mult mai emoționant și mai frumos, au apărut cetățeni care umblă pe la firme de asigurări, nu pentru altceva decât pentru a-și asigura struții din bățatură. Da, e bine așa, dacă struțul se plictisește pe meleagurile mioritice și o ia la goană spre nisipurile natale, măcar să iasă un ban, acolo! Rănit în lupta cu sine mai mult decât în cea cu vântul și aflând de tentativele de export de ciocârlii, ministrul vătămat a avut puterea emoționantă de a propune micșorarea taxei la importul de bibilici (pe listă sunt de toate, de la secară și scoafe, la papaya și maimuțe). Cândva, nu chiar foarte demult, copiii alergau, de Paști, după ouă de bibilică, erau socotite cele mai rezis-



The Charm of Music

tente; acum, se pare, nu mai sunt competitive decât cele de lemn. E lesne de înțeles că au cam dispărut bibilicile, așa au ajuns să fie importate cu taxe micșorate, numai să ajungă aici! Dimpreună cu încăpătoare containere conținând spray antisforăit, aduse din America, la preț de 700 mii de lei bucata. În asemenea aranjament cu totul și cu totul inedit, somnul este lin, iar bibilica prețuiește cât sprayul antisforăit.

Leledependența

Șobolaniada

■ Monica Gheț

Luau aminte la vorbele unui mare naturalist: “Dacă șobolani ar avea cu șaizeci de kilograme în plus, ar stăpâni lumea!”. Din ferici, repugnabilele rozătoare inteligente, al căror număr egalează populația umană a planetei, cântăresc doar câteva sute de grame. Facem abstracție (pentru moment!) de tagma aristocratică a speciei șobolanilor – “drăgălașii” hamsteri ori cobaii (aceștia dispăruți de prin experimentele laboratoarelor) – care ocupă timpul și supradoza de afecțiune a copiilor dumneavoastră, cu care, evident, nu vă prea descurcați.

Șobolani nu doar au invadat lumea, ci o și părăsesc primii în caz de necaz (pentru a ne deda unui facil joc de cuvinte...), după constatarea milenară a corăbierilor de pretutindeni. De asemeni, nu cunosc lupta dreaptă, înfruntarea “pe față”, bărbătesc și cavaleresc a adversarului, cum se spunea pe timpul distincțiilor nete ale sexului, talentului sau tâmpeniei, a valorii și nu a fărâmițării ei pe kilometri de galerii ale stocurilor de fișe informatice. Șobolani “lucrează” subteran

– ori chiar în virtualitate, iar când ies la suprafață, confuzia dintre planul “ros” în tainice labirinturi și realitatea de pe teren, în loc să-i inhere le alimentează aroganța și teroarea exercitată asupra bipezilor luați mereu prin surprindere.

“Șobolaniada” lui Ceaușescu, odată extras din pânțelele tabului printr-un hublou, cu căciula căzută pe urechea lipsă din clasicele portrete, adâncită pe o sprânceană până pe șaua nasului; alb la față, cu trăsături flasce, gura căscată și ochii belțiți de lumină, clipind des – doar doar o fi un simplu vis de nebăgat în seamă, la urma urmei.

“Șobolaniada” lui Saddam Hussein extras din mormântul-camufraj, la doi metri sub pământ. Mai calm și mai resemnat decât modelul românesc al șobolanului șef, fiindcă se afla de mult timp “pe fugă”. Astfel că ajunsese să se plictisească de el însuși, de kalașnikoave și trabucuri, de centura semețită pe burta satisfăcut legănată în simetrie cu șoldurile baiaderelor de galerie. Pleoștit, bărbos și păduchios, Saddam Hussein ar putea trece drept modelul dreptei judecăți

împotriva lucrătorii murdare a șobolanilor de pretutindeni, un aviz amatorilor. N-avem noi norocul ăsta. Pe Dumnezeu știe ce meridian, un turban turbat stă la pândă, știindu-se pândit și vânat. Din grottele Afganistanului până în umbra dunelor schimbătoare, Bin Laden trimite casete video cu mesaje de apocalipsă. Numai că nu e singurul iar “tabăra” pe care o reprezintă nu e unica însetată de pustietate.

Priviți cu atenție ultimele transmisii TV, avertismentele de pe net și veți constata recurența uneia și aceleiași tematici: cataclismul inevitabil, ba prin falia din California, ba printr-un tsunami imensim provocat de trezirea magmei vulcanice, bomba, clima efectului de seră, răsturnarea polilor, ciocnirea civilizațiilor etc. Nici o posibilitate nu e exclusă. Ei și? Până la “finalul de pe urmă”, propun să luăm aminte la șobolani – când vor ieși din ascunzătorii să-și ia planeta-n cap, să știți că e vreme de rugăciune.

Opinii

Adrian Ivan: România și UE (1993-2003) • 2

Editorial

Mircea Popa: Slavici - îndrumător al Tribunei • 3

Comentarii

Mircea Opriș: O cheie pentru camerele interzise • 4

Traducții

Vigil Stanciu: Despre critica agresivă • 6

Esu

Adriana Stan: La aniversară: bilet de tânăr • 7

Poezia

Alexandru Vakulovski • 9

Ex abrupto

Radu Ţuculescu: În asentimentul amatorilor... • 9

Colocvii

Vasile Docea: Fără anestezie, despre rosturile istoriei astăzi (I) • 10

Elena Grîf: Despre viața culturală a germanilor din Banat și Transilvania între 1821-1867 (I) • 13

Meridian

Marius Jucan: Alegorie și realitate în unele proiectii actuale despre SUA • 15

Atitudini

Adrian Grănescu: Legi despre carte • 18

Interviu

Eugen J. Pentiu • 19

Comentarii

Roxana Sicoe-Tirea: Ierbarul cu dictatori • 22

Salonul defavorizatului

Mihai Dragolea: Taxi închipuit, hoț de pene, spray cu bibilici • 23

Teledependența

Monica Gheț: Șobolaniada • 23

Arte

Livius George Ilea: Imagini în mers • 24

ABONAMENTE

CU RIDICARE DE LA REDACȚIE:
60.000 lei - trimestru
120.000 lei - semestru
240.000 lei - un an

CU EXPEDIERE LA DOMICILIU:
90.000 lei - trimestru
180.000 lei - semestru
360.000 lei - un an

Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa:

Revista de Cultură Tribuna, cont nr. 5010.9575592 B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.

Imagini în mers

■ Livius George Ilea

Formula stilistică pe care și-a perfecționat-o în ultimii ani Călin Anton sugera mai degrabă încheierea unui precar armistițiu între pictor și monstrul bicefal al lumii reale și al celei imaginare. Survine uneori, în existența guvernată de pulsuni contradictorii a unui artist, urgența unei necesare limpeziri. Atunci, avatarurile regimului de reprezentare plastică ale pictorului par a înceta, fixându-se într-o soluție formală certificată, familiară și restrânsă conform înclinațiilor și abilităților naturale ale acestuia.

Fire optimistă și jovială, Călin Anton a avut un parcurs existențial marcat de spectaculoase schimbări de ritm și de direcție. A reușit să-și depășească momentele tensionate cu discreție, modestie și umor. Deși manifesta un interes timpuriu față de pictură, beneficiind și de îndrumarea unor renumiți pictori clujeni precum Coriolan Munteanu sau Paul Sima, care-i era și unchi, Călin Anton se înscrie totuși la Facultatea de Construcții din cadrul Institutului Politehnic. Între anii 1995-2000 este scenograf la Teatrul Dramatic Turda. Absolvă Academia de Arte Vizuale "Ioan Andreescu", Cluj-Napoca, clasa prof. Victor Ciato, promoția 2000.

Toate aceste experiențe au fost vizibil valorificate regăsindu-se în cadrul direcțiilor de investigație/dezvoltare ale demersului creativ al artistului. Ceea ce îl preocupă în primul rând pe pictor este culoarea și disciplinarea acesteia ca mijloc de comunicare a unor inefabile trăiri afective dar și capacitatea acesteia de a determina linia. Puterea de iradiere a culorilor vii, pure amintește transpunerile cromatice fove, iar lupta sa cu monștrii obsesivi ai imaginarului fantastic se duce cu accente formale proprii futurismului, neo-cubismului sau neo-constructivismului. Vocația sa carteziană selectează formele geometrizzante, capabile a ține sub control impulsurile nediferențiate ale inconștientului. Culorile se înscriu într-un carioaj strict configurat grafic, fără pasaje. Asemeni fovilor, Călin Anton năzuiește să redea lumina zilei prin culori "adevărate", echilibrate doar prin ele însele. Aspectul scenografic al unor reprezentări ajută la învingerea distanței față de privitor, atrăgându-l înspre observarea unor reverberații ale luminii, asupra unor detalii prețioase, anulând o primă impresie că ar fi vorba de carioajul unui puzzle steril. Restructurarea elementelor realității subordonate imaginarului pseudoizomorf urmărește deciptarea mesajelor conștiinței abisale. Conturarea unor vagi portrete de arlechini în compoziții echilibrate, cu diagonale și verticale ferme este asociată cu reprezentarea unor instrumente muzicale - sim-



bol al unei complementarități salvatoare, al identității de esență a artelor. Suprapunerile tonurilor pure, fără amestec fizic al culorilor folosite încearcă să regăsească subtile corespondențe verlainene între sunet și culoare.

"Cubizând" pictorul evită experimentări stilistice aleatorii, păstrându-se programatic într-un registru familiar. Poetica sa, "more geometrico", (de)compune obiectul în secvențe cromatice ritmice, suprapuneri, intersectări și juxtapuneri, efectul optic al imaginii având un impact instantaneu asupra privitorului. Tabloul nu este "citit" în timp ci perceput în simultaneitatea elementelor sale. Folosind preponderent culorile primare, în tonuri plate, uniforme, fără modulații sau efecte de pensulație, aceste compoziții rigurose marcate grafic având un pronunțat caracter arhitectonic își susțin propria vocație monumentală. Deși lăsând uneori impresia unei supra-aglomerări, volumele se echilibrează armonios, dialogul dintre unghiurile ascuțite și planurile curbe, dintre elanul ascensional al verticalelor, calmul orizontalelor și fluiditatea liniilor sinuoase emanând o discretă muzicalitate. Purismul geometric al formelor, rigoarea matematică demonstrativă a compoziției, stilul sobru, lapidar, enunțurile poetice eliptice conferă coerență și omogenitate acestui demers conceptual. În pofida aparentei violențe cromatice a schemei triadice (albastru, roșu și galben) menite a structura adâncimea prin contraste de cald/rece cât și al unui implicit efect decorativ, imaginarul lui Călin Anton invocă autenticitatea și legitimitatea imaginii pictural alternative, printr-un perpetuu gest recuperator al lumii sensibile.

Rămâne să urmărim evoluția viitoare a acestor imprevizibile și capricioase "imagini în mers" prefigurate tainic în fărâme rare ale trudei cotidiene de atelier.



Old Townhall From Ada-Kalech